

"Koulu on kälystä, koska on tyhmiä aineita"
ARGUMENTOINTI 7.-LUOKKALAISTEN JA
ABITURIENTTIEN MIELIPIDEKIRJOITUKSISSA

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
suomen kielen laitos
huhtikuu 2000

Katja Leskinen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Suomen kielen laitos
Tekijä Katja Leskinen	
Työn nimi "Koulu on kälystä, koska on tyhmiä aineita" Argumentointi 7.-luokkalaisten ja abiturienttien mielipidekirjoituksissa	
Oppiaine suomen kieli	Työn laji pro gradu
Aika huhtikuu 2000	Sivumäärä 79
Tiivistelmä - Abstract <p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millä tavalla 7.-luokkalaisten ja abiturienttien mielipidekirjoittaminen ja varsinkin argumentointitaito eroavat toisistaan. Tutkimuksessa luokitellaan oppilaiden mielipidekirjoituksiin käyttämät argumentointikeinot ja tämän luokittelun pohjalta vertaillaan 7.-luokkalaisten ja abiturienttien argumentointitaitoa.</p> <p>Tutkimuksessa luokitellaan oppilaiden käyttämät argumentointikeinot järkikeskeiseen (teoreettinen argumentointi) ja tunnekeskeiseen (ateoreettinen argumentointi) argumentointiin (perusteluihin). Järkikeskeisiksi perusteluiksi on luokiteltu tietoon ja tosiasioihin perustuvat, kokemukseen perustuvat, havaintoon perustuvat, esimerkkiin perustuvat ja auktoriteettiasemaan perustuvat argumentit. Tunnekeskeisiksi perusteluiksi on luokiteltu arvoihin, asenteisiin ja tunteisiin vetoavat argumentit sekä arveluun perustuvat, yleistykseen perustuvat ja mahdollisuuteen perustuvat argumentit. Lisäksi tutkimuksessa on luokiteltu oppilaiden käyttämät retoriset keinot (puhuttelu, kysymys, kehoitus, konditionaali).</p> <p>Tutkimus osoittaa abiturienttien mielipidetekstien olevan yli kaksi kertaa 7.-luokkalaisten mielipidetekstejä pidempiä. Lisäksi abiturienttien teksteissä esitetään enemmän väitteitä ja perusteluja kuin 7.-luokkalaisten teksteissä. Abiturienttien mielipidetekstien keskimääräinen pituus lausemäärällä mitattuna oppilasta kohden on 40 lausetta, 7.-luokkalaisten taas 18 lausetta. Väitteitä abiturienteilla on keskimäärin 10 ja perusteluja 5 mielipidekirjoitusta kohden, 7.-luokkalaisilla väitteitä on 6 ja perusteluja 3 mielipidekirjoitusta kohden. Perustelemattomien väitteiden osuus kaikista väitteistä on abiturienteilla 46% ja 7.-luokkalaisilla 57%. Abiturienttien käyttämistä perusteluista 58% on luokiteltavissa järkeen vetoaviksi perusteluiksi ja 42% tunteisiin vetoaviksi perusteluiksi. 7.-luokkalaisilla taas 58% perusteluista on tunteisiin vetoavia ja 42% järkeen vetoavia perusteluja. Retorisistä keinoista abiturientit käyttävät eniten kysymystä (45%), 7.-luokkalaiset taas käyttävät eniten konditionaalia (63%).</p>	
Asiasanat Argumentointi, Perustelu, Mielipideteksti	
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen taustaa	1
1.2. Tutkimustehtävä ja –aineisto	2
1.3. Mielipidekirjoitus tekstinä	4
1.3.1. Mikä on teksti?	4
1.3.2. Millainen on hyvä mielipideteksti?	6
1.3.3. Mielipidetekstin rakenne	6
1.4. Tutkimuksessa käytettävä käsitteistö	7
1.4.1. Lause ja virke	7
1.4.2. Väite, perustelu ja argumentti	8
2. ARGUMENTAATIOTEORIA	15
2.1. Argumentaatioteorioiden moninaisuus	15
2.2. Argumentoinnin varhaishistoria	15
2.3. Argumentoinnin lajit	19
2.3.1. Pääjako teoreettiseen ja ateoreettiseen argumentointiin	19
2.3.1.1. Teoreettisen argumentoinnin luokittelu	20
2.3.1.1.1. Deduktiiviset ja induktiiviset syllogismit	20
2.3.1.1.2. Sidosmuotoiset ja erottelumuotoiset argumentit	22
2.3.1.1.2.1. Kvasiloogiset argumentit	23
2.3.1.1.2.2. Todellisuuden rakenteeseen nojaavat argumentit	27
2.3.1.1.2.3. Todellisuuden rakennetta luovat argumentit	30
2.3.1.2. Ateoreettisen argumentoinnin luokittelu	33
2.3.2. Argumentoinnin luokittelu eräissä äidinkielen oppikirjoissa	34
3. ARGUMENTAATIOANALYYSI	40
3.1. Argumentaatioanalyysin pääpiirteet	40
3.2. Erilaisia argumentaatioanalyysimalleja	41
3.2.1. Kysymysten avulla etenevä argumentaatioanalyysi	42

3.2.2. Tiukasti tekstin virkkeissä pysyttelevä argumentaatioanalyysi	45
3.2.3. Kokonaisargumenttirakenteen esittävä argumentaatioanalyysi	46
3.3. Argumentaatioteorian ja argumentaatioanalyysin soveltaminen	51
4. ARGUMENTOINTI OPPILAIKEN MIELIPIDEKIRJOITUKSISSA	54
4.1. Asiakeskeinen argumentointi	54
4.1.1. Tietoon ja tosiasioihin perustuvat argumentit	54
4.1.2. Kokemukseen perustuvat argumentit	55
4.1.3. Havaintoon perustuvat argumentit	57
4.1.4. Esimerkkiin perustuvat argumentit	57
4.1.5. Auktoriteettiasemaan perustuvat argumentit	58
4.2. Tunnekeskeinen argumentointi	61
4.2.1. Arvoihin, asenteisiin ja tunteisiin vetoavat argumentit	61
4.2.2. Arveluun ja omaan luuloon perustuvat argumentit	63
4.2.3. Yleistykseen perustuvat argumentit	64
4.2.4. Mahdollisuuteen perustuvat argumentit	65
4.3. Retoriset keinot osana argumentointia	66
4.3.1. Puhuttelu	67
4.3.2. Kysymys	68
4.3.3. Kehotus	69
4.3.4. Konditionaali	70
4.4. 7.-luokkalaisten ja abiturienttien käyttämän argumentoinnin vertailua	71
4.4.1. Mielipidetekstien pituus suhteessa argumentointiin	71
4.4.2. Oppilaiden käyttämien argumentointikeinojen yleisyys	73
5. LOPUKSI	76
LÄHDELUETTELO	78

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

Tutkimuksen aihetta pohtiessani minulle oli selvää, että haluan tehdä tutkimustyöni jostakin läheisesti äidinkielen opetukseen liittyvästä aiheesta pystyäkseni hyödyntämään äidinkielenopettajan työssä saamiani kokemuksia ja pystyäkseni hyödyntämään tutkimusta ja sen tuloksia myös työssäni. Yksi äidinkielen opetuksen tavoitteista on, että oppilas kehittyä taitavaksi viestijäksi. Taitavaan viestintään kuuluu osana hyvän kirjoittamisen taito, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että oppilas kykenee valitsemaan tavoitteen kannalta oikean tavan ja tyylin kirjoittaa. (POP 1996: 44.) Kirjoittaminen on keskeisessä asemassa äidinkielen opetuksessa ainakin lukiossa, mitataanhan äidinkielen osaamista ylioppilaskokeessa edelleenkin lähinnä oppilaan kirjoitustaitoa arvioimalla. Olen itse kiinnostunut viestinnästä ja erityisesti kirjoittamisen opettamisesta, joten tuntui luontevalta valita tutkimukseni kohteeksi oppilaiden kirjallisia tuotoksia.

Olen työssäni huomannut, että moni oppilas tuntee jonkinlaista vastenmielisyyttä kirjoittamista kohtaan. Kun olen antanut oppilaille kirjoittamistehtävän, niin useat oppilaat huokaisevat, että taasko pitää kirjoittaa aine. Äidinkielenopetuksessa ja nimenomaan kirjoittamisen opetuksessa olisi tärkeää saada oppilaat ymmärtämään, että kirjoitetaan erilaisia tekstityyppejä, ei mitään aineita. Eihän edes ole olemassa sellaista tekstityyppiä tai tekstilajia kuin aine. Tutkimustani varten kirjoitutin oppilaillani mielipidekirjoituksen, koska ajattelin tämän tyyppisen kirjoittamisen motivoivan oppilaita. Oppilaat ainakin puhuvat paljon erilaisista ajankohtaisista asioista, joten on mielenkiintoista tutkia, miten keskustelu ajankohtaisista asioista sujuu paperilla. Ajattelin myös mielipidekirjoituksen tekstilajina tuovan esiin sekä kirjoittajakohtaiset että myös iästä ja luokka-asteesta johtuvat erot.

1.2. Tutkimustehtävä ja -aineisto

Tutkimushypoteesinani ennen mielipidekirjoitusten kirjoittamista oli, että 7.-luokkalaiset eivät uskalla tai osaa ilmaista mielipiteitään kirjoittamalla niin suorasti kuin abiturientit. Vakaa aikomukseni oli saada tästä hypoteesista itselleni tutkimukseni perusta. Kun sitten sain mielipidekirjoitukset luettavakseni, pystyin vain toteamaan, että alkuhypoteesini ei pitänyt paikkaansa. Kaikki mielipidekirjoitusten kirjoittajat olivat ilmaisseet mielipiteensä suhteellisen selvästi ja suorasti. Voi olla, että sain hypoteesini kaltaisen ajattelumallin oppilaitteni aikaisemmista kirjoituksista, mutta mielipideteksteissä hypoteesini ei pitänytkaan paikkaansa. Tutkimuksen mielekkyyden kannalta ajateltuna minun oli luovuttava tästä ensimmäisestä hypoteesistani.

Tutkiessani mielipidekirjoituksia tarkemmin huomasin, että minun kannattaa keskittyä tutkimaan mielipiteiden perustelua, argumentointia, koska 7.-luokkalaisten ja abiturienttien mielipiteiden perustelussa näytti ainakin ensi silmäyksellä olevan eroavaisuuksia. Pysin tutkimuksessani selvittämään, millä tavalla 7.-luokkalaisten ja abiturienttien mielipidekirjoittaminen ja varsinkin mielipiteen tai väitteen perusteleminen eroavat toisistaan. Tarkoitukseni on esittää oppilaiden mielipidekirjoituksille tyypillisiä argumentoinnin ja nimenomaan perustelun piirteitä. Tutkimukseni on luonteeltaan kvalitatiivista, koska olen tietoisesti halunnut välttää asioiden tarkastelua liian mekaanisesti. Mekaanisuus ei mielestäni sovi tämän tyyppiseen tutkimukseen, jossa tarkastellaan oppilaiden kirjallisten mielipiteiden perustelua. Tämä tutkimus on enemmänkin tutkimuksen tekijän päättelyä ja analysointia sekä tutkimusaineiston kuvailua kuin erilaisten kielainesten tarkkaa laskemista ja taulukoimista. Tutkimuksessani on mukana myös kvantitatiivista ainesta, silloin kuin olen katsonut sen käyttämisen tutkimuksen kannalta hyödylliseksi. Haluan tässä yhteydessä korostaa sitä, että olen lähestynyt tutkimuskohdettani, mielipidetekstejä, äidinkielenopettajana, mikä tarkoittaa sitä, että tutkimusmateriaalin purkamisessa olen käyttänyt sellaisia kielen välineitä ja termistöä, jotka ovat tuttua ainesta äidinkielen opetuksessa. Lähdemateriaalini olen käyttänyt paljon äidinkielen oppikirjoja.

Tammikuussa 1999 Haukivuoren yläasteen 7. -luokkalaiset sekä lukion abiturientit saivat tehtäväkseen kirjoittaa mielipidekirjoitus omavalintaisesta aiheesta.

Ennen kirjoittamistehtävää en erityisesti opettanut mielipidekirjoituksen teoriaa. Evästin toki oppilaita kertomalla, että mielipidekirjoituksessa ilmaistaan mielipide jostakin asiasta ja esitetään mielipiteelle perusteluja. Lisäksi annoin ohjeeksi, että käsiteltävään asiaan voi esittää mahdollisia parannusehdotuksia tai ratkaisumalleja. Abiturienteille mielipidekirjoitus tekstilajina on tuttu asia, myös 7.-luokkalaisilla oli jonkinlainen käsitys mielipidetekstistä. Kaikki 7. -luokkalaiset olivat tutustuneet ainakin lehtien yleisönosastokirjoituksiin, jotka toki ovat vain yksi tekstilaji mielipidekirjoitusten joukossa. Tutkimusaineistoni koostuu 23:n 7.-luokkalaisen sekä 17:n abiturientin mielipidetekstistä. Muutaman mielipidetekstin hylkäsin tutkimuksestani, koska mm. jotkut 7.-luokkalaiset olivat kopioineet toistensa tekstejä sanatarkasti ja tarjosivat näitä tekstejä minulle ominaan, mutta muuten en tehnyt minkäänlaista valintaa mielipidetekstien osalta vaan otin tutkimukseeni mukaan kaikki tekstit, jotka minulle palautettiin. Tutkimukseen osallistuminen oli oppilaille vapaaehtoista. Yhteensä tutkittavia mielipidetekstejä on 40. Esitellessäni oppilaiden mielipideteksteissä olevaa argumentointia (luku 4) käytän 7.-luokkalaisten teksteistä lyhennettä Y ja abiturienttien teksteistä lyhennettä L. Käytän näitä lyhenteitä myös viitatessani mielipidetekstien kirjoittajiin. Lyhenne Y (yläaste) sopii mielestäni ytimekkäästi kertomaan, että kyseessä on 7.-luokkalaisen teksti, ja lyhenne L (lukio) taas että kyseessä on abiturientin kirjoittama teksti. Esimerkkilauseet olen kirjoittanut siinä muodossa, kuin ne ovat oppilaiden teksteissä olleet; kirjoitusvirheitä tai muita korjauksia kieliasuun en ole tehnyt. Käytän esimerkkilauseissa olevien ihmisten nimien (enimmäkseen opettajien nimiä) tai oppiaineiden nimien yhteydessä kirjainta X, jotta oppilaiden mielipiteet eivät personoituisi kehenkään eikä kenenkään mieli pahoittuisi osaksi negatiiviseksi ja arvosteleviksikin tarkoitetuista mielipiteistä. Olen numeroinut aineiston käsittelyn helpottamiseksi mielipidekirjoitukset niiden määrän mukaan. 7.-luokkalaisten mielipidekirjoitusten numerointi on 1-23 ja abiturienttien 1-17. Lyhenteiden Y ja L perässä olevat numerot ilmaisevat siis sitä järjestystä, jonka mukaan olen mielipidetekstejä analysoinut.

1.3. Mielipidekirjoitus tekstinä

1.3.1. Mikä on teksti?

Kielitieteessä nimitystä teksti käytetään viittaamassa sekä puhutun että kirjoitetun kielen tuotoksiin. Sanaa teksti voi siis pitää kielenkäytön perusyksikkönä. Kaikkiin teksteihin sopivia muodollisia tuntomerkkejä ei ole olemassa. Teksti voi olla yksi sana tai sitten kokonainen teos. (Kieli ja sen kieliopit 1994: 95.) Olen ottanut mukaan tutkimukseeni mielipidekirjoituksia, joista muutamit ovat hyvin lyhyitä. Lyhin mielipideteksti on vain viiden sanan mittainen. Nämä viisi sanaa muodostavat kuitenkin sellaisen kokonaisuuden, jolla on jokin merkitys. Teoksessa Kieli ja sen kieliopit (1994: 95) sanotaan, että ”teksteille on yhteistä se, että ne muodostavat merkityksellisen kokonaisuuden”. Tutkimuksen kannalta ajateltuna viiden sanan mittainen tuotos käsitetään tekstiksi siinä kuin esimerkiksi tuhannenkin sanan mittainen tuotos, vaikka tietenkin on selvää, ettei viiden sanan mielipideteksti voi olla monipuolinen asian käsittelyn kannalta ajateltuna.

Tekstin prototyypinä pidetään yhden ihmisen kirjoittamaa monologia. Tekstistä näkyy kielellisten ratkaisujen kautta sen tarkoitus ja laji. (Kieli ja sen kieliopit 1994: 95.) Tekstejä luokitellaan erilaisiin tekstityyppeihin. Anneli Kauppinen ja Leena Laurisen mukaan Egon Werlich on luokitellut (Kauppinen & Laurinen 1988: 58-61) erilaiset tekstit viideksi eri tekstityypiksi. Nämä tekstityypit ovat seuraavat:

1. Kertovat tekstit, joille on tyypillistä, että asiat on esitetty aikajärjestyksessä. Esimerkkeinä kertovista teksteistä ovat mm. sadut ja kertomukset.
2. Kuvailevat tekstit, joille on tyypillistä, että ne ”liikkuvat tilassa”. Kuvailevat tekstit ovat tavanomaisia sekä asiakirjoittamisessa että kaunokirjallisuudessa. Tyypillisimpiä kuvailevia tekstejä ovat kuitenkin kaunokirjallisuuden henkilökuvaukset ja maiseman tai muun ympäristön kuvaukset. Toki kuvauksia käytetään myös tietokirjallisuudessa. Lehtiteksteissä haastatteluihin, reportaaseihin ja taustajuttuihin sisältyy myös usein kuvauksia.

3. Erittelevät tekstit taas käsittelevät ilmiöiden välisiä suhteita, esimerkiksi syitä ja seurauksia tai eroja ja yhtäläisyyksiä. Erittelevät tekstit ovat käsitteellisempiä ja vaikeatajuisempia kuin kuvailevat tekstit. Tyypillisiä eritteleviä tekstejä ovat artikkelit ja tieteelliset tutkielmat.
4. Ohjaavat tekstit pyrkivät suoraan ohjaamaan lukijan toimintaa. Ohjaavassa tekstissä esitetään usein myös syysuhteita. Esimerkkeinä ohjaavista teksteistä mainitaan ruokaohjeet ja laitteiden käyttöohjeet.
5. Kantaaottavat tekstit tuovat esille kirjoittajan kannan jostakin asiasta. Mielipideteksteille on tyypillistä keskustelevuus; kaksi näkemystä asetetaan vastakkain ja asetetaan toisen näkemyksen kannalle. Vastakkain ovat yleensä aiemmin esitetyt näkemykset ja kirjoittajan kanta. Kantaaottavia tekstejä ovat mm. lehtien pääkirjoitukset, kolumnit, arvostelut ja yleisönosastokirjoitukset.

Tutkimusaineistoni, oppilaiden kirjoittamat mielipidetekstit, voi luokitella kantaaottaviksi teksteiksi, vaikkakin mielipideteksteissä on piirteitä, jotka ovat tyypillisiä myös muille tekstityypeille. Mielipideteksteissä voi olla kertovaa tai kuvailevaa ainesta, ja mielipideteksteissä voidaan eritellä jotakin asiaa tai ilmiötä; mielipideteksteissä voidaan myös pyrkiä ohjaamaan lukijan toimintaa mielipiteiden ja väitteiden avulla. Mielipidetekstin tarkkojen tuntomerkkien esittäminen on vaikeaa, koska mielipidetekstejä on monenlaisia.

Kun puhutaan mielipidetekstistä, niin voidaan sanoa, että mielipideteksti on dialogista tekstiä, sillä mielipideteksti on kirjoittajan puheenvuoro siihen asiaan, jota kirjoittaja tekstissään käsittelee. Kauppinen ja Laurisen mukaan (1988: 60) mielipideteksteille on ominaista jo aikaisemmin mainitsemani keskustelevuus. Aineistossani kaikki tekstit ovat keskustelua, dialogia, sillä aiheet ovat sellaisia, että niitä on käsitelty aikaisemminkin, esimerkiksi julkisuudessa eri tiedotusvälineissä tai aiheisiin on esitetty mielipiteitä ainakin oppilaiden välisissä keskusteluissa. Kukaan oppilas ei siis mielipidetekstissään ole ottanut esille mitään sellaista asiaa tai aihetta, joka ei olisi yleisesti tai ainakin kouluyhteisössä tunnettu asia, vaan kaikki aiheet ovat senkaltaisia, että niistä on aiemminkin esitetty mielipiteitä.

1.3.2. Millainen on hyvä mielipideteksti?

Hyvä mielipideteksti esittää kirjoittajan näkemyksen ja mielipiteet selkeästi ja johdonmukaisesti. Hyvässä mielipidetekstissä mielipiteet on myös perusteltu har-
 kitusti. Mielipidetekstissä kirjoittaja ei saa muuttaa mielipidettään kesken tekstiä. Mielipidetekstiä kirjoitettaessa on siis tiedettävä, mitä mieltä on käsiteltävästä asiasta; tekstistä tulee sekava, jos mielipiteet muotoutuvat vasta itse kirjoittamis-
 prosessin aikana. (Äidinkieli käsikirja 1991: 153.) Mielipidetekstissä on oltava nähtävissä ajattelun lopputulos, mielipide. Mielipideteksti on suunniteltava sa-
 malla tavalla etukäteen kuin muutkin kirjalliset tuotokset, esimerkiksi miellekar-
 tan tai tukisanalistan avulla, jotta lopputulos on selkeä ja monipuolinen.

1.3.3. Mielipidetekstin rakenne

Mielipidekirjoituksen rakenne on yksinkertaistettuna sellainen, että kirjoituksessa on esitetty teesi eli pääväite, johon esitetään perusteluja. Pääväitteen lisäksi voi-
 daan esittää muitakin väitteitä ja niiden perusteluja, jos nämä tukevat asian käsit-
 telyä. Mielipidekirjoituksen lopuksi voidaan aiheeseen liittyen esittää vetoamus
 tai toivomus. (Äidinkieli käsikirja 1991: 154.) Tämänkaltaisen yksinkertaistetun
 mielipidekirjoituksen rakenteen kävin läpi oppilaitteni kanssa ennen kuin he kir-
 joittivat mielipidetekstit. Äidinkielen käsikirja (1991: 155) esittää myös seura-
 vanlaisen laajahkoille mielipideteksteille tarkoitetun rakennemallin:

1. Kiinnostuksen herättäminen

-ajankohtaisella tapausesiesimerkillä

-sitaatilla

-kysymyksillä

-väitteellä

-kaskulla

2. Asian esittely:

-näkökulman raja

-määritelmä

-taustatietoja

3. Väitteet ja perustelut

4. Kokoava teesi, jonka yhteydessä voidaan esittää

-arviointi

-toimintasuositus

-teesin suhde laajempaan kokonaisuuteen tai

-sitaatti, väite, kysymys, anekdootti

Tätä rakennemallia noudattavassa mielipidetekstissä asia tulee pohdituksi monipuolisemmin kuin yksinkertaistetussa rakennemallissa. Tutkimuksessani en puutu yksityiskohtaisesti mielipidetekstien rakenteeseen, koska en ole käynyt perusteellisesti lävitse 7.-luokkalaisten kanssa mielipidetekstien rakentumista eikä mielipidetekstien kokonaisrakenteen tarkastelu ole tutkimuksessani pääasia. Tässä yhteydessä voin todeta, että muutamien 7.-luokkalaistenkin mielipidetekstit noudattivat laajahkon mielipidetekstin rakennekaavaa, joskin huomattavasti enemmän tällaisia tekstejä löytyi abiturienttien mielipidekirjoitusten joukosta.

1.4. Tutkimuksessa käytettävä käsitteistö

1.4.1. Virke ja lause

Tekstit jakautuvat jaksoihin, joita nimitetään virkkeiksi. Kirjakielessä on periaatteenä, että yksi virke muodostaa yhden ajatuksellisen kokonaisuuden. Virkkeen tunnusmerkkinä voi pitää sitä, että virke alkaa isolla alkukirjaimella ja sen loppuun laitetaan piste, huutomerkki tai kysymysmerkki. (Ikola 1990: 130.)

Lause taas on virkettä pienempi kielen rakenteellinen yksikkö. Virke jakaantuu yleensä lauseiksi, tosin myös jo yksi lause voi muodostaa virkkeen. ”Täydellinen lause rakentuu finiittimuotoisen verbin, siis verbin persoonamuodon ympärille” (Leino 1989: 98). Tekstissä on siis yleensä niin monta lausetta kuin siinä on verbin persoonamuotoja. Lauseiksi kuitenkin luetaan myös ”sellaiset itse-

näiset ajatuksenilmaisut, joissa finiittimuotoista verbiä ei ole” (Leino 1989: 98). Leinon mukaan tällaisia lauseiksi luokiteltavia ilmauksia ovat esimerkiksi:

”Apua!”, ”Suu kiinni!”, ”Minne matka?”

Laskiessani oppilaiden kirjoittamien mielipidekirjoitusten lausemäärää olen laskenut lauseiksi myös sellaiset oppilaiden käyttämät ajatuksenilmaisut, joissa finiittimuotoista verbiä ei ole. Olen laskenut lausemäärät siksi, jotta voin tarkastella oppilaiden kirjoittamien mielipidetekstien pituutta suhteessa perustelujen määrään ja jotta voin yleisesti vertailla 7.-luokkalaisten ja abiturienttien mielipidekirjoitusten pituutta. Pohdin siis yhtenä osana tutkimustani, onko mielipidetekstien pituudella merkitystä argumentoinnissa.

1.4.2 Väite, perustelu ja argumentti

Väite ja perustelu ovat tutkimuksessani kaksi keskeistä termiä, koska tutkin aineistostani väitteitä ja niiden perusteluja. Tässä vaiheessa on syytä selvittää näiden termien tarkoitus, koska termien määrittely ei ole aivan yksiselitteistä. Nämä termit, väite ja perustelu, ovat olennainen osa argumentointiteoriaa ja argumentaatioanalyysiä, joita käsitelen tarkemmin luvuissa 3 ja 4.

Lähdekirjallisuutta tutkiessani havaitsin, että sanoille väite ja perustelu on olemassa monenlaisia määritelmiä. Arto Siitosen ja Ilpo Halosen mukaan (1997: 20) käsitteellisen ajattelun perusyksiköt ovat käsite, väite ja päätelmä. Siitonen ja Halonen määrittelevät ajattelun ihmiselle luonteenomaiseksi toiminnaksi. ”Puhe-, luku- ja kirjoitustaito ovat antaneet mahdollisuuden hahmottaa ajatussisältöjen luonnetta ja niiden välisiä suhteita irrallaan välittömistä havainnoista. Näin on avautunut tie käsitteelliseen ajatteluun”, toteavat Siitonen ja Halonen. (Siitonen & Halonen 1997: 20.)

Käsite on Siitosen ja Halosen mukaan ilmaistavissa sanalla, väite taas lauseella ja päätelmä lauseketjulla (Siitonen & Halonen 1997: 20). Mikä tahansa lause ei kuitenkaan muodosta väitettä, vaan väitteen on ilmaistava jokin asiointi; väitteen on sanottava jotakin jostakin (Siitonen & Halonen 1997: 79). Esimerkiksi lause *”Jan Zeleznyin heitto on pitkä”* on Siitosen ja Halosen mukaan väite. Siito-

nen ja Halonen toteavat väitteiksi myös seuraavat lauseet: ”*Saku Koivu on Montreal Canadiensin pelaaja kaudella 1996-97*” ja ”*Mika Halvari on Montreal Canadiensin pelaaja kaudella 1996-97*”. Kummatkin lauseet ovat väitteitä, mutta ne eroavat siinä suhteessa toisistaan, että lauseissa puhutaan eri henkilöistä ja että toinen lause on tosi, mitä taas toinen ei ole. Väitteen ”*Mika Halvari on Montreal Canadiensin pelaaja kaudella 1996-97*” sisältö ei ole paikkansapitävä, joten se on epätosi. Siitosen ja Halosen mukaan ”väitteen paikkansapitämättömyys merkitsee, että väitettä vastaava asiointi ei vallitse. Vastaavasti silloin kun väite on tosi, sen ilmaisema asiointi vallitsee”. (Siitonen & Halonen 1997: 80.)

Väite voi siis olla tosi tai epätosi. Ihmiset voivat esittää ja esittävätkin väitteitä, joiden todenperäisyys ei ole aina taattu. ”On kuitenkin eri asia väittää jotakin todeksi kuin sanoa, miksi se on tosi, tai väittää jotakin todennäköiseksi kuin esittää, millä perusteella se on arvioitavissa todennäköiseksi”, toteavat Siitonen ja Halonen (1997: 146). Me ihmiset joudumme usein tilanteisiin, joissa meiltä odotetaan tai jopa vaaditaan perusteluja esittämiimme väitteisiin. Usein esitämme perusteluiksi lisää väitteitä, joiden tarkoituksena on tukea alkuperäistä väitettä. Siitonen ja Halonen (1997: 146) kutsuvat näitä lisäväitteitä todisteliksi, todisteiden esittämiseksi. Argumentoinniksi Siitonen ja Halonen nimittävät todistelevaa ja perustelevaa kielenkäyttöä. Siitosen ja Halosen mukaan ”perustelu koostuu todisteista, jotka esitetään tukemaan perusteltavaa väitettä. Todisteiden ja perusteltavan väitteen muodostamaa kokonaisuutta nimitetään argumentiksi.” (Siitonen & Halonen 1997: 21).

Monissa lähteissä ja varsinkin äidinkielen oppikirjoissa argumentti on yksinkertaisesti todettu perusteluksi ja argumentointi taas väitteiden todistamiseksi todeksi. Näin on todettu muun muassa lukioissa yleisesti käytössä olevassa Äidinkielen käsikirjassa (1991: 50). Tässä tarkoituksessa sanaa argumentti on mielestäni käytetty paljon myös tiedotusvälineissä viime aikoina. Luulen, että sanan argumentti käsittäminen pelkäksi perusteluksi on hyvinkin yleistä.

Siitosen ja Halosen lisäksi Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila (1998: 63) toteaa argumentin muuksikin kuin pelkäksi perusteluksi. Kakkuri-Knuutilan mukaan argumentti koostuu väitteestä, perustelusta ja taustaoletuksista. Kakkuri-Knuutila

toteaa, että ”väite on se, mikä joku yritetään saada uskomaan ja perustelut on syy, miksi väite tulisi uskoa.”

Lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjassa, Kivijalassa, todetaan, että ”argumentti on kirjoitetun tai puhutun tekstin asiasisältö. Sen tavoitteena on muodostaa tietoihin ja järkisyihin perustuva mielipide jostakin asiasta. Argumentti on tekstin ydin, jota retoriikan muut tekijät vahvistavat tai heikentävät.” Kivijalka-oppikirjan mukaan argumenttiin kuuluvat väite ja perustelu sekä taustaoletukset. (Kivijalka 2000: 25.)

Pelkkää perustelua ei siis ole syytä nimittää argumentiksi, vaikkakin esimerkiksi Siitonen ja Halonen puhuvat argumentti-sanasta myös sillä tavalla, että lukija ymmärtää argumentin tarkoittavan pelkästään väitteen perustelua. Siitonen ja Halonen puhuvat esimerkiksi väitteen puolesta tai sitä vastaan puhuvasta argumentista ja argumenteista, jotka eivät riitä sitovasti todistamaan perusteltavaa väitettä. (Siitonen & Halonen 1997: 21). Tällä tavalla käytettynä sanan argumentti voi tulkita tarkoittavan perustelua. Myös Kakkuri-Knuutila käyttää argumentti-sanaa merkityksessä, jonka lukija ymmärtää tarkoittavan lähinnä pelkkää väitteen perustelua. Kakkuri-Knuutila sanoo muun muassa, että ”argumentin perustehtävä on vakuuttaa vastaanottaja väitteen hyväksyttävyydestä” (Kakkuri-Knuutila 1998: 109). Kakkuri-Knuutila esittää myös kysymyksen: ”Tulisiko väite hyväksyä esitettyjen argumenttien nojalla?” pohtiessaan argumenttien arviointia. Nämä esimerkit ja monet muut lähteissä esitetyt tiedot antavat argumentti-sanasta sen kuvan, että sillä tarkoitetaan väitteen perustelua, vaikka lähteissä on nimenomaan korostettu sitä, että argumentti koostuu väitteestä, perustelusta ja taustaoletuksista. Voin vain todeta, että argumentti-sanankäytös ei ole yksiselitteinen.

Ihmiset esittävät paljon väitteitä ilman perusteluita. Jos toinen kiistää tai kyseenalaistaa toisen esittämän väitteen, joutuu väitteen esittäjä miettimään perusteluita väitteelle. Kirjallisesti väitteitä esittäessä on otettava huomioon, etteivät tekstin tekijä ja tekstin lukija välttämättä kohtaakaan toisiaan elävässä elämässä, joten lukija ei voi tulla vaatimaan perusteluita kirjoittajan esittämiin väitteisiin. Kirjoitetun tekstin väitteiden perusteluun onkin syytä paneutua erityisen huolellisesti, jotta tekstin lukija vakuuttuisi kirjoittajan esittämistä väitteistä.

Siitonen ja Halonen väittävät, että argumentointia tarvitaan silloin, kun esitetään väite, jonka uskottavuuden joku kiistää (Siitonen & Halonen 1997: 35). Kirjallisesti väitteitä esittävä ei voi tietää, kiistääkö joku hänen väitteensä vai ei. Moni kirjoittaja on itse niin vakuuttunut väitteistään, että saattaa uskoa toisenkin niistä vakuuttuvan ilman sen kummempia perusteluja. Mielestäni väitteiden perustelua tarvitaan huolimatta siitä, kiistääkö joku väitteen uskottavuuden. Siitonen ja Halonen toteavat, että argumentoinnin taitoon kuuluu kyky esittää väitteiden tueksi hyviä perusteita. Lisäksi hyvään argumentoinnin taitoon kuuluu valmius arvioida toisten esittämiä perusteluja. (Siitonen & Halonen 1997: 197.)

Kaikki perustelut lähtevät liikkeelle pmissseistä eli oletuksista tai edellytyksistä. Premissit taas ovat julkilausuttuja tai vaieten edellytetyjä. Kaikki perustelu ja todistelu on siis olettamuksenvaraista. (Siitonen & Halonen 1997: 195.) Siitonen ja Halonen toteavat, että ”totta kai tosiasiapohjainen argumentti on parempi ja vakuuttavampi kuin sellainen argumentti, jonka premissit ovat pelkkiä kuvitelmia ilmaisevia väitteitä. Vastaavasti todeksi tiedettyihin väitteisiin nojaava argumentti on parempi ja vakuuttavampi kuin pelkkiä uskomuksia ilmaisevista väitteistä lähtevä argumentti.” Tämä ei kuitenkaan muuta sitä tosiasiaa, että argumentin yleinen rakenne on seuraava: ”jos väitteet ovat tosia, niin niiden johtopäätös on tosi (deduktio); jos väitteet ovat todennäköisiä, niin niiden johtopäätös on todennäköinen (induktio).” Ne väitteet, jotka oletetaan tosiksi tai vahvasti todennäköisiksi, ovat argumentin pmisssejä, ja premissit ilmaisevat ne todisteet, joihin perustelumme nojaa. Vaikka päättelyn ja perustelun lähtökohdista käytetään sanaa oletus, se ei merkitse sitä, ettei jokin oletus voisi olla parempi tai järkevämpi kuin jokin toinen. Siitonen ja Halonen toteavat yksiselitteisesti oletusten olevan väitteitä, joista argumentin esittäminen lähtee liikkeelle. (Siitonen & Halonen 1997: 196-197.)

Mistä tunnistaa perustelun? Kakkuri-Knuutilan mukaan (1998: 46) perustelu ja selitys menevät helposti sekaisin. Siitosen ja Halosen mukaan (1997: 198) perustelun tunnistamisessa muun muassa seuraavat ilmaisut auttavat tunnistamaan perustelun: *koska, jos, vaikka, tai, ja, mutta, toisaalta, sen vuoksi, tästä seuraa, niinpä*. Tämä ei tietenkään tarkoita, että perustelut aina alkaisivat näillä ilmaisuilla.

Kakkuri-Knuuttila toteaa, että ”argumentin tehtävä on perustella jotakin ja selityksen tarkoitus on selittää jokin asia tai tehdä se ymmärretyksi” (Kakkuri-Knuuttila 1998: 46). Kakkuri-Knuuttila on seuraavilla esimerkeillä (1998: 46) havainnollistanut perustelun ja selityksen eroa:

- a. *Liisa on rikkonut kesämökin ikkunan, koska vain hänen jalanjälkensä näkyvät lumessa.*
- b. *Liisa on rikkonut kesämökin ikkunan, koska hänellä ei ollut avainta mukana, eikä se ollut tavanomaisessa paikassa oven päällä.*

Kummankin virkkeen ensimmäinen lause on väite, mutta toisen virkkeen jatko on perustelu ja toisen virkkeen jatko on selitys, vaikka molemmat jatkuvat koskasanaalla. Kakkuri-Knuuttilan mukaan virke a pyrkii tekemään uskottavaksi sen asian, että Liisa on rikkonut kesämökin ikkunan, joten esimerkki a on argumentti. Kakkuri-Knuuttila korostaa tässä yhteydessä, että nimitystä argumentti käytetään sekä väitteen ja perustelun kokonaisuudesta että pelkästä väitteen perustelusta. Kakkuri-Knuuttila toteaa vielä esimerkistä a, että se sisältää taustaoletuksen. Esimerkki a:n ja samalla koko argumentin muodostavat:

1. Väite: *Liisa on rikkonut kesämökin ikkunan.*
2. Perustelu: *Vain Liisan jalanjäljet näkyvät lumessa.*
3. Taustaoletus: Lähistöllä ei ole muita merkityksellisiä jälkiä.

Taustaoletukset ovat olennainen osa kommunikaatioita, ja niiden tehtävä on rakentaa yhteys väitteen ja perustelun välille. Esimerkkiin a liittyy vielä toinenkin taustaoletus, jotta väite ”*Liisa on rikkonut ikkunan*” on hyväksyttävä. Jos lähistöllä ei ole muita merkityksellisiä jälkiä, niin ikkunan on rikkonut se, jonka jälkiä on ikkunan lähistöllä (taustaoletus 2). (Kakkuri-Knuuttila 1998: 51-53.)

Tutkittaessa kirjoitettujen tekstien argumentointia taustaoletusten tekeminen ei ole yksinkertaista saati helppoa. Tekstin tutkija ei voi varmasti tietää, millaisia taustaoletuksia tekstin kirjoittajalla on ollut tekstiä kirjoittaessaan ja väitteitä ja perusteluja esittäessään. Tekstin kirjoittajan ja tekstiä tutkivan taustaoletukset voivat olla erilaisia. Tästä syystä en näe mielekkääksi pohtia tai eritellä tutkimuksessani argumentteihin sisältyviä taustaoletuksia vaan haluan keskittyä väitteiden ja eritoten niiden perustelujen tutkimiseen.

Esimerkki b on Kakkuri-Knuutilan mukaan selitys, koska esimerkki vastaa kysymykseen, miksi tapahtui se, mitä tapahtui. Esimerkki b on selitys myös sen vuoksi, ettei se vastaa kysymykseen, miksi vastaanottajan tulisi hyväksyä väite ”*Liisa on rikkonut ikkunan*”. (Kakkuri-Knuutila 1998:55.)

Tutkimassani aineistossa on sellaisia tapauksia, joista ei ole helppo sanoa, ovatko ne perusteluja vai selityksiä. Tekstien tulkitseminen ja analysoiminen on melko pitkälle tulkitsijan päättelyä eli analysointi on tulkinnanvaraista ja mielipideteksteissä tapauskohtaistakin. Olen pyrkinyt aineiston käsittelyn yhteydessä perustelemaan tulkintani; millä perusteella jokin ilmaus on perustelu.

Miten perusteluja voi arvioida? Millainen on hyvä tai huono perustelu? Siitonen ja Halonen ovat sitä mieltä, että järkeily, joka argumentissa esiintyy, on arvioitavissa. Voidaan siis puhua hyvistä ja vähemmän hyvistä argumenteista. Hyviä argumentteja ovat sellaiset, joiden todisteet ovat joko tunnettuja totuuksia tai uskottavia väitteitä ja joissa todistettavana oleva väite seuraa todisteista. Jos todisteet ovat tosia, niin todistettavan väitteenkin on oltava tosi. Tällainen väite on täysin sitova. Esimerkiksi: ”*Lola Odusoga on Suomen kaunein nainen 1996, koska maamme missikisoissa valitaan Suomen kaunein nainen ja hän voitti ne kyseisenä vuonna.*” Myös sellainen argumentti on hyvä argumentti, jossa todistettava väite seuraa todisteista suurella todennäköisyydellä. Tällainen argumentti ei ole sitova, mutta se on varteenotettava. Esimerkiksi: ”*Koska tupakointi lisääntyy ja sillä on tiettävästi lukuisia terveydellisiä haittavaikutuksia, on ennakoitavissa, että sairastuvuus erilaisiin tauteihin tulee kasvamaan.*” (Siitonen & Halonen 1997: 36.)

Perustelujen tarkoituksena on saada joku vakuuttumaan väitteen totuudesta tai todennäköisyydestä. Vakuuttavuus on kuitenkin eri asia kuin se, onko perustelu hyvä vai ei. Joku voi vakuuttua perusteluista, jotka eivät tue juuri lainkaan perusteltavaa väitettä. Joku taas ei vakuutu ns. hyvästäkään perustelusta. Siitonen ja Halonen nimittävätkin vakuuttavuutta psykologiseksi käsitteeksi. (Siitonen & Halonen 1997: 36.)

Kakkuri-Knuutila huomauttaa käsitellessään perustelujen arviointia, että ”Väite hyväksytään harvoin yhden ainoan perustelun perusteella. Jos pohditaan vaikkapa kysymystä: ”Rakennetaanko Suomeen viides ydinvoimala?”, niin yksit-

täiset tekstit ja yksittäiset perustelutkin on nähtävä ”puheenvuoroiksi monien muiden joukossa, osana väittelyä, joissa perustellaan ja arvioidaan vaihtoehtoisia menettelyjä.” (Kakkuri- Knuutila 1998: 76.)

Tutkimani mielipidekirjoitukset ovat juuri tällaisia puheenvuoroja, jotka ovat kannanottoja ja arviointejakin laajoihin asiakysymyksiin. Tämänäntyypisissä teksteissä perustelujen arviointi ei ole ongelmaton. Tutkimuksessani pyrin pikemminkin luokittelemaan oppilaiden esittämiä perusteluja kuin arvioimaan perustelujen hyvyttä tai huonoutta, olennaisena asianahan tutkimuksessani on, kuten jo johdannon alussa mainitsin, 7.-luokkalaisten ja abiturienttien käyttämien perustelujen vertailu.

2. ARGUMENTAATIOTEORIA

2.1. Argumentaatioteorioiden moninaisuus

Käsitellessäni johdantoluvussa käsitteitä väite, perustelu ja argumentti sivusin myös argumentointia ja argumentaatioteoriaa. Johdantoluvussa esille tuli lähinnä argumentti ja argumentointi -käsitteiden monitulkintaisuus. Argumentoinnin tutkimisen tekee vaikeaksi se, ettei argumentoinnin tutkimus ole mikään itsenäinen tieteenala, vaan argumentointiteoriat ovat peräisin monelta eri tieteenalalta, esimerkiksi filosofiasta, psykologiasta, viestintätieteestä ja kielitieteen alueelta. Tästä johtuen erilaisia argumentaatioteorioita on esitetty runsaasti. Yleistäen voi sanoa, että "argumentaatioteoria käsittelee niitä tapoja, joilla väitteitä, ajatuksia ja vaatimuksia tehdään uskottaviksi eli sitä, miten kieltä käytetään suostuttelun välineenä" (Kieli ja sen kieliopit 1995: 91). Argumentaatioteorioiden taustalla on ajatus, että jokainen ilmaus pyrkii vaikuttamaan jollakin tavalla. Vaikuttamisessa pyritään vaikuttamaan yksittäisen kuulijan tai joukkojen asenteisiin ja arvostuksiin ja ohjaamaan niitä haluttuun suuntaan sekä estämään ei-toivottujen asenteiden syntymisen. (Leiwo & Luukka & Nikula 1995: 92.)

2.2. Argumentoinnin varhaishistoria

Argumentaatioteorian taustat ovat klassisessa logiikassa, dialektiikassa ja retorikassa. 400-luvulla eKr. elänyt Sokrates kiisteli sofistien eli kiertävien viisaudenopettajien kanssa hyveen todellisesta luonteesta; Sokrates piti itsetuntemuksen saavuttamista kaiken tutkimuksen tärkeimpänä tehtävänä. Sokrateen väittelyt eri näkemyksistä johtivat itse väittelyn perusteiden tutkimiseen. (Siitonen & Halonen 1997: 244.)

Sokrateen oppilas Platon erotti toisistaan "totuutta metsästävän keskustelun ja toisten keskustelijoiden voittamiseen tähtäävän kiistelyn". Platon selvitteli kes-

kustelemisen luonnetta ja sen käsitteellisiä perusteita. (Siitonen & Halonen 1997: 244)

Platonin oppilas Aristoteles lienee argumentoinnin varhais historian tunnetuin henkilö. Aristoteles käsitteli teoksessaan Topiikka väittelytaitoa. Tämän teoksen tarkoituksena oli opettaa menetelmä, jonka mukaan on hyvä toimia, kun joutuu esittämään väitteidensä tueksi todisteita tai olemaan jonkun vastaväittäjänä. Teoksen Sofistisista virhepäätelmistä Aristoteles kirjoitti Topiikan liitteeksi. Teos Sofistisista virhepäätelmistä sisälsi ensimmäisen yhtenäisen päättelyvirheiden kokonelman sekä niiden teorian. Aristoteles tutki myös retoriikkaa eli puhetaitoa. (Siitonen & Halonen 1997: 245.)

Aristoteles rakensi ensimmäisenä logiikan itsenäiseksi tutkimusalueeksi. Logiikkaa Aristoteles tosin nimitti analytiikaksi. (Siitonen & Halonen 1997: 246.) Vakuuttamisen keinot Aristoteles jakoi kolmeen osatekijään, jotka ovat yhtä välttämättömiä ja vaikuttavat kaikki toisiinsa. Eetos liittyy puhujan uskottavuuteen; paatos taas tarkoittaa keinoja, joilla puhuja saa yleisönsä vastaanottavaiseksi ajatuksilleen. Logos liittyy puheen sisältöön, puhetaiden loogiseen rakenteeseen. Kuitenkin Platonin mukaan logos-aspekti ei kuulu retoriikan vaan logiikan alueeseen. Tämä rajaus on vaikuttanut paljon retoriikan myöhempiinkin käsityksiin. (Leiwo & Luukka & Nikula 1995: 9.)

Aristoteles kehitti syllogismien teorian eli sellaisten väitteiden välisiä suhteita koskevat päättelysäännöt, joissa vakioilmaisuuksi esiintyvät: jotkut, eivät kaikki, jotkut, ei mikään. Aristoteles keksi myös variaabelien eli muuttujien käytön ("Kaikki x:t ovat y:itä"). Syllogismi oli Aristoteleen mukaan sellainen puheen muoto, jossa asioiden esittämisestä seuraa välttämättä jotakin muuta.

Syllogismeissa on Aristoteleen mukaan aina kaksi premissiä ja yksi johtopäätös. (Siitonen & Halonen 1997:246.) Aristoteleen tyyppillinen syllogismi on esimerkiksi seuraavanlainen:

1. Kaikki ihmiset ovat kuolevaisia.
2. Kaikki ranskalaiset ovat ihmisiä.
3. Kaikki ranskalaiset ovat kuolevaisia.

Syllogismissa on kaksi premissiä (1. ja 2. virke) ja yksi johtopäätös (3. virke). Retoriikan Aristoteles määritteli ”minkä tahansa asian vakuuttelun mahdollisen

merkityksen keksimisen kyvyksi”. Aristoteles erotti kaksi vakuuttelemisen lajia, ulkoisen ja sisäisen. Ulkoisessa vakuuttelussa olemassa olevaa materiaalia käytetään kuulijoiden vakuuttamiseksi. Sisäisessä vakuuttelussa taas erotetaan jo aikaisemmin mainitut eetos, paatos ja logos. Logos koostuu deduktiivisista ja induktiivisista syllogismeista. Deduktiiviset syllogismit nojaavat uskoon ja yleiseen mielipiteeseen ja ne pyrkivät ainoastaan vakuuttamaan. Induktiiviset syllogismit taas ovat esimerkkejä, jotka pyrkivät todistamaan. (Iijolainen 1999: 34.) Aristoteles loi syllogismien teorian vuoden 350 eKr. paikkeilla, ja tästä teoriasta tuli länsimaisen tieteen peruslogiikka (Siitonen & Halonen 1997: 246).

Keskiajalla oppineet tarkastelivat kiistanalaisiin kysymyksiin liittyvien näkemysten puolesta ja vastaan esitettäviä perusteluita. Esimerkiksi yliopisto-opetukseen kuului väittelyitä, joissa teesin puolustajan tehtävänä oli esittää jokin väite ja sitten selittää tai todistella sitä. Opponentti hyökkäsi teesiä ja sen todisteita vastaan yrittämällä kiistää todistelussa esitettyjen premissien tai teesien toisuuden. (Siitonen & Halonen 1997: 247.)

Keskiajalta on peräisin sana argumentum. Tällä sanalla tarkoitettiin todistetta tai todistamisperustetta sekä järjeilyä, joka esitetään jotakin näkemystä vastaan. Monet argumenttien nimet ovat olleet käytössä jo keskiajalla. Siitosen ja Halosen mukaan (1997: 247-248) keskiajalla on ollut käytössä seuraavanlainen argumenttien luokittelu:

1. Argumentum ad hominem, joka merkitsee huomion kiinnittämistä keskustelukumppaniin sen asian sijasta, josta pitäisi puhua. Esimerkiksi: ”Väität kirjaani pintapuoliseksi. Tässä meillä on henkilö, joka ei ole kunnolla kiillottanut kenkiään ja katsoo asialliseksi arvostella tekstiäni.”
2. Reductio ad absurdum tarkoittaa järjettömien johtopäätösten tekemistä jostakin kannasta, joka ei siten voi olla hyväksyttävä. Tätä muotoa käytetään epäsuorissa todistelussa. Esimerkiksi: ”Ehdotettu malli työttömyyden vähentämiseksi tulee saamaan aikaan taloudellisia muutoksia, joiden vuoksi työttömyys kasvaa.”

3. Argumentum ad baculum taas vetoaa pelkoihin ja arkuuteen, voi-pa se sisältää uhkauksenkin. Esimerkiksi: ”Ellemme varustaudu so-taan, naapurimaamme armeija tulee hyökkäämään kimppuumme ja tappamaan meidät.”
4. Argumentum ad ignorantium on vetoamista tietämättömyyteen harhaanjohtavalla tavalla. Esimerkiksi: ”Asiakkaani tavattiin itse te-osta, mutta hän ei tiennyt hallussaan olevan sekin olevan väärennet-ty.”
5. Argumentum ad iudicium nojautuu terveeseen järkeen ja ihmisten arvostelukykyyneen. Esimerkiksi: ”Kannattaa olla ystävällinen toisia kohtaan, koska siten voi saada myös heiltä ystävällistä kohtelua.”
6. Argumentum ad misericordiam yrittää saada ihmisten hyväksyn-nän jollekin henkilölle vetoamalla heidän säälintunteisiinsa ja myö-tätuntoonsa. Esimerkiksi: ”Syytettyä ei voida pakottaa maksamaan vahingonkorvauksia, koska hän joutuisi ne suorittaessaan taloudelli-seen ahdinkoon.”
7. Argumentum ad populum nojaa yleiseen suosioon tai vetoaa ih-misten tunnetiloihin. Esimerkiksi: ”Rock on hyvää musiikkia, koska nuoriso aivan villinä kannattaa sitä.”
8. Argumentum ad verecundiam käyttää hyväkseen ihmisten kunni-oitusta suuria henkilöitä, vanhoja tapoja ja auktoriteetteja kohtaan. Esimerkiksi: ”Jalkapallo on monipuolinen ja hieno urheilulaji, koska arkkipiispakin pelaa sitä.”

Yhä edelleen tämäntyyppisiä perusteluluokituksia käytetään, mikä tulee esille myös tutkimuksessani.

Uuden ajan alussa luonnontieteellinen tutkimus syrjäytti aristoteelis-skolastisen opillisen perinteen. Tosiasioiden kokemusperäinen selvitys ja varsinkin matemaattinen muotoilu tulivat tärkeäksi osaksi argumentoinnin tutkimusta. Uuden ajan matemaattisluonteinen tutkimustapa ja niin sanotun kaaviokielen käyttäminen argumentoinnin tutkimuksessa ovat vallalla vielä nykyäänkin. Varsin monet argumentointia käsittelevät teokset esittelevät argumentaatioanalyysimal-

leja, joissa argumentointia kuvataan matemaattisten kaavioiden tai kuvioiden avulla. Omassa tutkimuksessani en esittele argumentointia matemaattisten kaavioiden avulla vaan kuvailen ja luokittelen argumentteja edellä esittämäni keskiaikaisen luokittelumallin tapaan.

2.3. Argumentoinnin lajit

2.3.1. Pääjako teoreettiseen ja ateoreettiseen argumentointiin

Koska argumentoinnin tutkimusta on harjoitettu monilla eri tieteenaloilla, niin on itsestään selvää, että tapoja lajitella argumentointia on monenlaisia. Pääjako teoreettiseen ja ateoreettiseen argumentointiin on kuitenkin selkeä. ”Argumentaatioteoriassa erotetaan kaksi vaikuttamisen perustyyppiä: teoreettinen ja ateoreettinen argumentointi.” Näiden perustyyppien ero perustuu tekstin lauseiden erilaiseen funktioon. Lauseet ovat siis funktioltaan joko teoreettisia tai ateoreettisia. (Leiwo & Luukka & Nikula 1995: 93.) Perustelulauseet siis jaetaan kahteen ryhmään. Teoreettisten lauseiden sisältö on mahdollista osoittaa joko todeksi tai epätodeksi, mutta ateoreettisten ei. Teoreettisia lauseita ovat tiedoista ja asiointiloista kertovat toteamuslauseet ja ateoreettisia tunteita, elämyksiä tai mielipiteitä välittävät toteamus- ja huudahduslauseet sekä käskyt. Teoreettista argumentointia nimitetään myös asiakeskeiseksi argumentoinniksi ja ateoreettista argumentointia tunnepohjaiseksi argumentoinniksi. Teoreettisessa argumentoinnissa vaikuttamisen kohteena on vastaanottajien järkiperäinen ajattelu; ateoreettisessa argumentoinnissa vaikuttaminen kohdistuu lähinnä vastaanottajien tunteisiin, arvoihin tai asenteisiin. (Kieli ja kirjallisuus 2 1987: 17.) Leiwon, Luukan ja Nikulan mukaan (1995: 93) lause *Jyväskylässä asuu noin 10000 opiskelijaa* on luonteeltaan teoreettinen. Sen sijaan lause *Jyväskylä on vilkas ja vireä opiskelijakaupunki* on luonteeltaan ateoreettinen. Ateoreettinen argumentointi perustuu ateoreettisiin lauseisiin, teoreettinen argumentointi taas perustuu teoreettisiin lauseisiin.

2.3.1.1. Teoreettisen argumentoinnin luokittelu

2.3.1.1.1. Deduktiiviset ja induktiiviset syllogismit

Aristoteles jakoi teoreettisen argumentoinnin deduktiivisiin ja induktiivisiin syllogismeihin. ”Deduktiivisissa syllogismeissa jotakin vakuutettiin tai oletettiin useissa väitteissä ja näistä väitteistä, premisseistä, seurasi välttämättä johtopäätös.” Induktiivisissa syllogismeissa taas premisseistä vedettiin yleinen johtopäätös. Aristoteles erotti argumentit myös argumentoinnin tarkoituksen mukaan. Demonstratiivisia olivat Aristoteleen mukaan argumentit, jotka perustuivat täysin varmaan ja luotettavaan tietoon. Dialektisia taas olivat argumentit, joiden laskettiin johtavan yleiseen mielipiteiden tai näkemysten hyväksyntään. Demonstratiivisten argumenttien premissit ovat aina tosia, kuten myös johtopäätös. Koska dialektisten argumenttien premissit taas ovat yleisesti hyväksyttävissä, myös niiden johtopäätökset ovat vain yleisesti hyväksyttäviä. (Iijolainen 1999: 33-34.)

Teoreettinen argumentointi on jaettu myös loogis-deduktiiviseen ja induktiiviseen argumentointiin. Deduktiossa päätelmät ovat aina tosia tai epätosia, induktiossa puhutaan vain todennäköisyydestä. Loogis-deduktiivista päättelyä on kolmenlaista: kategorista, hypoteettista ja disjunkttiivista. Aristoteleen syllogismit ovat esimerkki kategorisesta päättelystä. Hypoteettista päättelyä kuvastaa sääntö jos x, niin y. Disjunkttiivinen päättely taas etenee seuraavasti: x tai y \rightarrow ei x, siis y. (Iijolainen 1999: 38.)

Siitosen ja Halosen (1997: 129) mukaan induktiivista päättelyä käytetään ilmiöiden syiden selvittämisessä. ”Koska yhdellä ja samalla ilmiöllä voi olla eri syitä, syyn päättelemineen ilmiön – eli vaikutuksen – perusteella merkitsee todennäköisimmän vaihtoehdon etsimistä.” Induktiivinen päättely on aukollista. Syiden selvittämisen lisäksi induktiivista päättelyä käytetään myös havaittujen yksityis-seikkojen pohjalta tehdyissä yleistyksissä ja tulevien tapahtumien ennakoinnissa. Induktiossa ei ole mahdollisuus erottaa toisistaan kahta vastaavaa luokkaa kuten deduktiossa pätevät ja epäpätevät päätelmät. Induktiossa ääripäässä ovat vahvasti luotettavat induktiot, toisessa ääripäässä taas hyvin epäluotettavat induktiot. Esimerkit induktiosta voivat olla seuraavanlaisia:

1. On olemassa yksi A, joka on B – kaikki A:t ovat B:itä.

2. On olemassa 100000 C:tä, jotka ovat D:itä

Ei tunneta yhtään C:tä, joka ei olisi D

Kaikki C:t ovat D:itä

Ensimmäisen johtopäätöksen todennäköisyys on pieni, toisen taas suuri, koska toinen johtopäätös pohjautuu laajaan todistusaineistoon, kun taas ensimmäisessä esimerkissä on kyseessä vain yksi tapaus. Totuus voi kuitenkin olla sellainen, että ”kaikki A:t todellakin ovat B:itä, kun taas sadastuhannesensimmäinen tutkittava C osoittautuisi ei-D:ksi.” (Siitonen & Halonen 1997: 135-136.)

Deduktiiviset päätelmät ovat sitovia päätelmiä. Jos deduktio on suoritettu oikein, niin se on loogisen seuraussuhteen mukainen. Jos premissit myönnetään, niin johtopäätöstä ei voida kieltää. Seuraava päätelmä (3.) on pätevä, koska johtopäätös seuraa premisseistä:

1. Kaikki klarinetistit ovat muusikoita.
2. Anna-Maija Korsimaa on klarinetisti.
3. Anna- Maija Korsimaa on muusikko.

Vastaava esimerkki epäpätevästä päätelmästä on seuraavanlainen:

1. Kaikki klarinetistit ovat muusikoita.
2. Anna-Maija Korsimaa on muusikko.
3. Anna-Maija Korsimaa on klarinetisti.

Päätelmä ei ole pätevä, koska johtopäätös ei seuraa premisseistä. Johtopäätös on tosi, mutta se ei ole tosi premissien perusteella. Jos johtopäätöksen väitetään seuraavan premisseistä, kysymyksessä on virhepäätelmä. (Siitonen & Halonen 1997:105.)

Siitosen ja Halosen (1997:116) mukaan loogisen seuraussuhteen neljä peruslakia ovat:

1. Toden perusteen seuraus on aina tosi.
2. Epätoden perusteen seuraus voi olla tosi tai epätosi.
3. Toden seurauksen peruste voi olla tosi tai epätosi.
4. Epätoden seurauksen peruste on aina epätosi.

Näistä laeista ensimmäinen ja neljäs tekevät deduktiosta ”käyttökelpoisen ajatusvälineen”.

2.3.1.1.2. Sidosmuotoiset ja erottelumuotoiset argumentit

Chaim Perelman (1996: 58-59) jakaa argumentoinnin sidosmuotoisiin ja erottelumuotoisiin argumentteihin. Sidosmuotoisissa argumenteissa pmissettä koskeva hyväksyntä siirretään koskemaan johtopäätöksiä. Erottelumuotoisissa argumenteissa taas pyritään saattamaan erilleen tekijöitä, jotka kieli tai vakiintunut perinnesitoo yhteen. Sidosmuotoiset argumentit Perelman jakaa kvasiloogisiin argumentteihin, todellisuuden rakenteeseen perustuviin argumentteihin ja itse tuota rakennetta luoviin argumentteihin. Havainnollistan Perelmanin tekemää teoreettisen argumentoinnin luokittelua seuraavan jaottelun avulla:

Sidosmuotoiset argumentit:

1. Kvasiloogiset argumentit
 - Ristiriita ja yhteensopimattomuus
 - Samaistaminen
 - Tautologia
 - Oikeudenmukaisuus
 - Vastavuoroisuus
 - Transitiivisuus
 - Osan alistaminen kokonaisuudelle
 - Jakamiseen perustuva argumentti
 - Vertailu
 - Todennäköisyys
2. Todellisuuden rakenteeseen nojaavat argumentit
 - Peräkkäisyysiteet
 - *Pragmaattinen argumentti
 - *Siirtymiseen perustuva argumentti
 - Rinnakkaisuussiteet

*Auktoriteetti

*Kaksoishierarkia-argumentti

3. Todellisuutta rakentavat argumentit

-Esimerkki

-Havainnollistus

-Malli ja vastamalli

-Analogia

-Käsite-erottelu

2.3.1.1.2.1. Kvasiloogiset argumentit

Perelman (1996: 59-60) rinnastaa kvasiloogiset argumentit loogiseen tai maattiseen ajatteluun. Kvasiloogiset argumentit eroavat kuitenkin muodollisesta päättelystä sikäli, ”että niissä edellytetään aina tiettyjen luonteeltaan ei-muodollisten väitteiden hyväksymistä, jotka vasta mahdollistavat argumentin soveltamisen”. Esimerkiksi jakamiseen perustuvassa argumentoinnissa kokonaisuutta koskeva johtopäätös muodostetaan arvioimalla ensin kaikkia osia erikseen. ”Niinpä asianajaja voi pyrkiä osoittamaan, että koska syytetty ei ole toiminut mustasukkaisuudesta, vihasta tai ahneudesta, hänellä ei ole voinut olla motiivia murhaan.” Tällainen päättely muistuttaa pinnan jakamista osiin: sellainen, mikä ei sisälly johonkin osaan, ei voi sisältyä pintaan kokonaisuudessakaan. Kvasiloogiset argumentit muistuttavat tietyssä määrin muodollista päättelyä. ”Kvasiloogiset argumentit voivat kyllä maallikon silmissä vaikuttaa loogisilta, mutta muodollista logiikkaa tunteva havaitsee niissä helposti monia tekijöitä, jotka erottavat ne johdonmukaisesta päättelystä.” Kvasiloogisissa argumenteissa on kyse vahvemmissa tai heikommista argumenteista, ei pätevistä tai virheellisestä todistuksesta. Tarvittaessa kvasiloogisia argumentteja voidaan vahvistaa muunlaisilla argumenteilla. (Perelman 1996: 62.)

Argumentoinnissa on Perelmanin (1996: 63) mukaan kyse ristiriidasta tai yhteensopimattomuudesta, kun ”esitetty sääntö, kannatettu väite tai omaksuttu

asenne johtaa meidät tahtomattamme konfliktiin joko aiemmin esitetyn säännön tai yleisesti hyväksytyyn väitteen kanssa, joka meidän oletetaan muiden ryhmämme jäsenten tavoin hyväksyvän”. Esimerkkinä yhteensopimattomuudesta Perelman mainitsee opettajan, joka teroittaa oppilailleen, että vanhempia on toteltava ja valehdella ei saa. Perelman kysyy tämän esimerkin yhteydessä: ”Mutta entä jos isä sitten käskeekin valehtelemaan tai vanhemmat antavat ristiriitaisia käskyjä?” Perelmanin (1996: 64) mukaan yhteensopimattomuus pakottaa valitsemaan, osoittamaan ristiriitatapauksissa säännön tai luopumaan jostakin säännöstä tai rajoittamaan sen sovellusalaan. Riippuen siitä tavasta, jolla säännöt esitetään ja tilanteet kuvataan, ne voivat näyttää joko yhteensopivilta tai yhteensopimattomilta. ”Jos jompikumpi kahdesta toisensa poissulkevasta säännöstä on koko ajan voimassa, konflikti on väistämätön.” Esimerkiksi ajallinen välimatka voi tehdä kuitenkin säännöstä tai väitteestä yhteensopivia. Kaksi väitettä, jotka henkilö on esittänyt eri elämänvaiheissaan, voivat olla yhteensopivia, jos elämänvaiheet ymmärretään erillisiksi. Monien yhteensopimattomuustapausten joukosta Perelman on ottanut esimerkiksi tapauksen, joka ei ole seurausta kahden säännön vastakkaisuudesta vaan siitä, että sääntö ei käy yhteen toteuttamisensa tai soveltamisensa edellytysten kanssa. Tapaus on nimeltään autofagia ja sen kyseenalaistamista kutsutaan retursioksi. Esimerkkinä tapauksesta Perelman kertoo poliisimiehestä, joka kielsi maakuntateatterin yleisöä laulamasta Marseljeesia, koska sitä ei ole mainittu ohjelmassa. Ja kaikki mitä ei ole mainittu ohjelmassa, on tilaisuudessa kiellettyä. Eräs katsojista esittää retursion kysymällä, onko poliisi mainittu ohjelmassa. Retursio olisi väistettävissä: ”Poliisimiehenhän riittäisi sulkea viranomaiset mainitsemansa säännön soveltamisen ulkopuolelle.” (Perelman 1996: 66-67.)

Samaistamisen käyttäminen argumentointikeinona tarkoittaa sitä, että kaksi tekijää voidaan pyrkiä samaistamaan kokonaan tai osittain. Samaistaminen voi olla määritelmän tai analyysin tulosta. ”Määritelmä, jossa määrittelijä ja määriteltä samaistetaan toisiinsa, edustaa nimenomaan samuuden argumentatiivista eli kvasiloogista käyttöä.” Määriteltävä termi ja määrittelevä ilmaus esitetään yleensä vaihdettavina. (Perelman 1996: 70.) Analyyseissa tehdään ero sisällöllisen, muodollisen ja filosofisen analyysin välillä. Sisällöllinen analyysi koskee käytetyn termin selittämistä: ”A on B:n lapsi” tarkoittaa, että ”A on B:n poika tai tytär.”

Muodollisesta analyysistä Perelman mainitsee esimerkkinä Bertrand Russellin tunnetun analyysin, jossa osoitetaan lauseen ”Ranskan kuningas on kaljupäinen” olevan yhtäpitävä lauseen ”On olemassa vain yksi ja vain yksi olento joka on Ranskan kuningas ja joka on kaljupäinen” kanssa. Muodollisessa analyysissä pyritään osoittamaan lausuman looginen rakenne. Ohjaavassa analyysissä taas ”tiedyt ilmaukset pyritään saamaan vaihdettaviksi johdattamalla yleisöä omaksumaan puhujan ajatukset ja sysäämällä syrjään analysoitavien lausumien muita mahdollisia tulkintoja”. (Perelman 1996: 72-73.)

Analyysi voidaan esittää itsestään selväksi ja väistämättömäksi, kun määritelmän kiistanalaisuus pyritään sivuuttamaan väittämällä sitä mielivaltaiseksi. Tautologiassa analysoitavan lausuman sisältö esitetään uusin termein, määritelmään turvautumalla. ”Määritelmän kiistattomuutta vastaa siten analyysin tautologisuus.” Ilmaukset kuten ”Bisnes on bisnestä” tai ”Pojat ovat poikia” näyttävät tautologioilta, mutta ne ovat tautologioita vain näennäisesti. Vaikka ne muodoltaan ilmaisevatkin samaa asiaa, niiden kiinnostavuutta pyritään tulkinnassa lisäämään tekemällä jokin ero samoiksi esitettyjen asioiden välille. Näennäisen tautologian asianmukainen tulkinta jääkin kuulijan tai lukijan tehtäväksi. (Perelman 1996: 73-74.)

Perelmanin (1996: 76) esittämän oikeudenmukaisuussäännön mukaan ”samaan luokkaan kuuluvia olentoja tulee kohdella samalla tavalla”. Jos joku käyttäytyy eri tavoin kahdessa rinnasteisessa tilanteessa, niin sitä pidetään epäoikeudenmukaisena ja puolueellisena.

”Vastavuoroisuuteen perustuvassa argumentissa samaistetaan kaksi oliota tai tilannetta ja osoitetaan, että niitä tulee tietyn suhteen korreloivina termeinä kohdella samalla tavalla.” Muodollisessa logiikassa termit a ja b, jotka ovat suhteen R syy ja seuraus, voidaan vaihtaa keskenään, jos suhde on symmetrinen. Osoittamalla symmetria oleelliseksi voidaan esittää termien samaistamista ja oikeudenmukaisuussäännön edellyttämää yhdenmukaisen kohtelun soveltamista. (Perelman 1996: 78.)

Perelmanin (1996:81) mukaan transitiivisuudeksi kutsutaan suhdetta, jossa rakenteen ensimmäisen ja toisen sekä toisen ja kolmannen jäsenen välillä vallitsee sama suhde, ja tästä seuraa, että tämä suhde vallitsee myös ensimmäisen ja kol-

mannen jäsenen välillä. Iijolainen (1999: 40) on kuvannut transitiivisuussuhdetta kaaviolla $aRb \ bRc \rightarrow aRc$. Suhteissa ”on yhtäläinen”, ”sisältyy” ja ”suurempi kuin” suhde aRc on aina tosi, kun premissit aRb ja bRc ovat tosia. Transitiivisuusväitteet eivät kuitenkaan ole aina päteviä. Esimerkiksi lausuma ”ystävieni ystävät ovat minunkin ystäviäni” voidaan kyseenalaistaa kokemuksen perusteella. ”Syllogismi esittää sisällyttämis- ja seurantosuhdetta transitiivisiksi. Muodollisen järjestelmän puitteissa tämä onkin kiistatonta”, mutta tämä ei välttämättä päde ketjupäätelmässä, jossa tietyn väitteen toisena jäsenenä oleva lausuma otetaan seuraavan lähtökohdaksi siten, että tavoitettu päämäärä esiintyy keinona itsensä saavuttamiseksi. (Perelman 1996: 81-82.)

Osien sisällyttäminen kokonaisuuteen mahdollistaa sellaisen väitteen, jonka mukaan kokonaisuus on jokaista osaansa suurempi. ”Tämä aritmetiikan ja geometrian totuus muuttuu kvasiloogiseksi argumentiksi, jos siitä johdetaan sellaisia väitteitä kuin `kokonaisuus on osia suurempi` tai `mikä ei ole sallittua kokonaisuudelle ei ole sallittua osillekaan`.” Esimerkki tällaisesta argumentista on: ”Mittään mitä laki ei salli kirkolle kokonaisuutena, ei millään kirkollispäätöksellä voida tehdä sallituksi yhdellekään sen jäsenelle.” (Perelman 1996: 83.)

Jakamiseen perustuvalla argumentaatiolla voidaan todistaa ja pyrkiä luomaan läsnäoloa. Jakamiseen perustuva argumentaatio on sekä dilemman että niin sanottujen *a pari* ja *a contrario*-argumenttien perustana. Dilemmassa arvioidaan kahta mahdollisuutta, joiden todetaan kummankin johtavan ei-toivottuihin seurauksiin: ”Ja jos joku, joka väittää olevansa Jumalan sanan julistaja Evankeliumin saarnaaja, opettaa toisin, hän ei joko ymmärrä kutsumuksensa velvoitteita tai laiminlyö niitä, ja joutuu vielä jonakin päivänä tekemään tiliä Rauhan ruhtinaalle.” Dilemma on pakottava, jos tilanne palautuu jompaankumpaan todetuista vaihtoehtoista, ja silloin on ”vain valittava pienempi paha”. Jonkin tilanteen esittäminen dilemmana tähtää yleensä vastustajan pahan tahdon esittämiseen. (Perelman 1996: 84-85.)

Vertailu on kvasiloogista argumentointia silloin, kun se ei johda todelliseen, paino- ja mittajärjestelmiä hyödyntävään punnitsemiseen ja mittaamiseen. Vertailun vakuuttavuus perustuu kuitenkin siihen, että periaatteessa esitetty vertailu voidaan tarvittaessa käytännössä tarkistaa. Esimerkiksi sanonnan ”hänen poskensa

ovat punaiset kuin omena" arvio on tarkistettavissa. Vertailukohteen valinta värittää aina arviota. Esimerkiksi jotain kirjailijaa voi sanoa kuuluisampaa kolleegaansa huonommaksi tai nolaa paremmaksi, mutta näillä väitteillä on eri sisältö. Koska kvasiloogisessa argumentoinnissa vaikutuksen tekeminen on tärkeämpää kuin informaation välittäminen, niin vertailukohde vain harvoin määritellään vakuuttavasti. Esimerkiksi suhteellisen koon ilmaiseminen voi olla tarkan lukumäärän mainitsemista tehokkaampi keino. Jos Pariisissa haluaa ilmaista tietyn maan laajuutta, on parempi sanoa sen olevan vaikkapa yhdeksän kertaa suurempi kuin puolet Brasiliasta. Monesti vertailu perustuu jonkinlaiseen uhraukseen, jolloin uhrattavaksi esitettävä asia mittaa sen ominaisuuden arvoa, joka halutaan saada tai pitää. Esimerkkinä tällaisesta uhrauksesta on lausuma: "Uskon vain kertomuksiin, joiden todistajat ovat saaneet surmansa." (Perelman 1996: 86-89.)

Perelman (1996: 90) lukee kvasiloogisiin argumentteihin vielä myös sellaiset tapaukset, jotka "nojaavat probabilismiin, ei-laskettaviin todennäköisyyksiin tai vähintäänkin todennäköisyysteorian lähtöajatuksiin". Esimerkiksi seuraava päätely nojaa ajatukseen, jonka mukaan oikean valinnan todennäköisyys kasvaa vaihtoehtojen määrän kasvaessa: "Koska arvostelmiemme laatu ei riipu vuosiemme määrästä, vaan luonteestamme ja ahkeruudestamme, miksi emme siis velvoitaisi itseämme kuulemaan kahden sukupolven mielipidettä, jotta näin voimme valita parhaan vaihtoehdon kaikissa asioissa." Perelman (1996: 92) toteaa kvasiloogisista argumenteista kaiken kaikkiaan, että ne harvoin riittävät vakuuttamaan kuulijoita. Tämän vuoksi kvasiloogisia argumentteja on aina täydennettävä todellisuuden rakenteeseen nojaavilla argumenteilla.

2.3.1.1.2.2. Todellisuuden rakenteeseen nojaavat argumentit

"Todellisuuden rakenteeseen perustuvat argumentit lähtevät liikkeelle todellisuuden eri osien välisistä suhteista" (Iijolainen 1999: 40). Todellisuuden rakenteeseen perustuvissa argumenteissa pyritään mahdollistamaan siirtyminen yleisesti hyväksytystä sellaiseen, mikä halutaan saada hyväksytyksi. Yleensä todellisuuteen perustuvissa argumenteissa vedotaan peräkkäisyysiteisiin (esimerkiksi syy ja seu-

raus) tai rinnakkaisuussiteisiin (henkilön ja hänen tekojensa suhde). Nämä ovat kaksi erilaista tapaa jäsentää todellisuutta. "Peräkkäisyysiteissä suhteutetaan toisiinsa saman tason ilmiöitä, rinnakkaisuussiteisiin perustuva argumentaatio taas nojaa eritasoisiin tekijöihin, kuten olemukseen ja sen ilmentymiin." (Perelman 1996: 93.)

Peräkkäisyysiteisiin perustuvassa argumentaatiossa, joka lähtee liikkeelle ilmiöiden välisen seuraussuhteen toteamisesta, voi suuntautua joko syiden tutkimiseen, seurausten toteamiseen tai tosiseikan arvottamiseen seuraustensa valossa. "Kehiteltävä argumentaatio palvelee ilmiön selostamista ja selittämistä ja toisinaan myös tutkimuksen suuntaamista." Peräkkäisyysiteisiin perustuvia argumentteja ovat pragmaattinen argumentti ja siirtymiseen perustuva argumentti. (Perelman 1996: 93.)

Pragmaattisessa argumentissa tosiseikkaa arvioidaan sen seurausten perusteella. Seurauksista lähtevä argumentaatio näyttää usein niin itsestäänselvältä, ettei se edes kaipaisi perusteluja. "Pragmaattinen argumentti, joka näyttää pelkistävän syyn seurauksiin, sijoittaa kaikki arvot tavallaan samalle tasolle: siten ajatuksen totuutta voidaankin pragmatismissa arvioida vain sen vaikutuksilla, jolloin yhtä hyvin kokonaista ihmiselämää kuin erillistä hankettakin voidaan pitää järjettömänä tai epäaitona, jos ne epäonnistuvat." (Perelman 1996: 95.) Pragmaattisen argumentoinnin ongelmana ovat sen soveltamisen vaikeudet. Miten tiettyä tekoa voi erottaa seurausten loputtomasta sarjasta tai miten voidaan liittää monien tapahtumien yhteisvaikutuksena syntyneet ilmiöt yhteen ainoaan syhyyn? "Esimerkiksi Eevan syntinen teko houkutteli Adamin tottelemattomuuteen Jumalaa vastaan ja pakotti siten heidät luopumaan Paratiisista ja ikuisesta elämästä - mutta johti samalla myös koko ihmiskunnan syntymiseen. Kun tapahtumalla näin näyttää olevan monia seurauksia, onko se hyvä vai paha?" (Perelman 1996: 96.)

Siirtymiseen perustuvassa argumentissa on kyse siitä, että jokin asia tai ongelma jaetaan osiin ja haluttuun tulokseen pyritään pääsemään vähitellen. Esimerkiksi sen sijaan, että edettäisiin suoraan A:sta D:hen, voidaankin edetä ensin B:hen, sitten C:hen ja viimeiseksi D:hen. Tästä tavasta käytetään myös nimitystä pienten askeleiden politiikka. "Siirtymiseen perustuvassa argumentissa

hyväksytään vain yksi arvo, jota voidaan muiden arvojen rajoittamatta kehittää loputtomiin, jolloin jokaista uutta askelta käsitellään aina vain vaiheena tässä rajattomassa kehityksessä." Tietysti mikä tahansa arvo äärimmilleen vietynä johtaa yhteentörmäykseen muiden arvojen kanssa, joiden toteutumisen se ehkäisee. (Perelman 1996: 100-102.)

Peräkkäisyysiteet siis liittävät toisiinsa samanluonteisia tekijöitä, esimerkiksi kausaalisuussiteen yhdistämiä tapahtumia tai ilmiöitä, mutta rinnakkaisuussiteet yhdistävät eri tasojen asioita, joista yksi esitetään toisen ilmaukseksi tai ilmentymäksi, esimerkiksi henkilö esitetään suhteessa tekoihinsa, arviointeihinsa tai teoksiinsa. Rinnakkaisuussuhteen prototyyppinä voi Perelmanin (1996: 103) mukaan pitää juuri henkilön suhdetta ilmentymiinsä. Henkilön ilmentymiä tulkitaan aina hänestä muodostetun käsityksen perusteella. Koska henkilö ja hänen tekonsa ovat vuorovaikutuksessa, niin on vaikea sanoa, kumpi edeltää toista. Argumentaation näkökulmasta henkilö on aina tekojensa tekijä, pysyvä olento, jonka nojalla jäsenämme kaiken, mitä pidämme hänen ilmentyminä. Ihmisen teot vaikuttavat hänen maineeseensa, joka voi olla hyvä tai huono. "Maine saa myös muut suhtautumaan henkilöön suopeasti tai vieroksuen, koska hänen kaikkia tekojaan tulkitaan hänen itse luomassaan viitekehyksessä, jossa häneen liitetään määrätty, hänestä muodostettua käsitystä vastaava intentio." (Perelman 1996: 104.)

Henkilön tekojen taakse kätkeytyvästä intentiosta määräytyvät henkilön merkitys ja paino. "Henkilöä koskevat arvioinnit jakautuvat aina kahtia: tekoja sinänsä koskeviin ja tekijään liittyviin." Henkilön arvostuksesta riippuu, miten muut suhtautuvat hänen tekoihinsa. Auktoriteettiin perustuvassa argumentissa haetaan hyväksyntää jollekin väitteelle tietyn henkilön tai ryhmän nauttiman arvostuksen turvin. (Perelman 1996: 107.) Auktoriteetti ei voi kestää todistamiskelpoista totuutta vastaan, mutta mielipiteiden ja arvostelmien kohdalla on toisin. Auktoriteetin argumenttia asetetaan harvoin kyseenalaiseksi; yleisempää on kyseenalaistaa auktoriteetin valinta. Auktoriteetteina voidaan vedota hyvin erilaisiin tahoihin, esimerkiksi nimettömänä pysytteleviin ihmisryhmiin, kuten "tutkijoihin". Auktoriteetti voi olla myös persoonaton, kuten "fysiikka", "oppi" tai "uskonto" tai auktoriteetti voi olla nimetty henkilö. Auktoriteettiin perustuvaa

argumentointia käytetään muiden argumenttien tukena; sillä on merkitystä vain todistamiskelpoisen totuuden puuttuessa. (Perelman 1996: 108.)

Rinnakkaisuussiteisiin kuuluvat myös symboliset siteet, joissa toisiinsa liitetään symboli ja suhde. Näiden suhde on osallisuussuhde. "Symboliin kohdistuva teko koskettaa välittömästi myös symboloitua." Esimerkiksi lippuun sylkeminen merkitsee lipun symboloiman maan häpäisemistä tai halveksuntaa. Symbolia pidetään usein välttämättömänä edellytyksenä uskonnollisen tai isänmaallisen kiihkon nostattamiselle. (Perelman 1996: 114-115.)

Useimmiten rinnakkaisuussiteisiin perustuvat myös kaksoishierarkia-argumentit, jotka voivat olla määrällisiä tai laadullisia. Määrällinen kaksoishierarkia voi perustua tilastolliseen vastaavuuteen, esimerkiksi pääteltäessä, että jos joku on toista pidempi, hänellä on myös pidemmät jalat. Laadullisesta kaksoishierarkiasta on kyse silloin, kun "päämäärän ylemmyydestä päätellään siihen johtavan keinon ylemmyys". Esimerkiksi ihmisen ylemmyys lintuihin nähden on perustana argumentissa, jonka mukaan "Jumala, joka huolehtii varpusistakin, ei toki ylenkatso järkiolentoja, jotka ovat hänelle monin verroin rakkaampia." Ihmistä pidetään ylempänä eläimiin nähden ja aikuisia lapsiin nähden, mikä ilmenee muun muassa seuraavista lausumista: "Älä ole kuin sika", "Älä käyttäydy kuin eläin", "Käyttäytyisit kuin aikuinen". (Perelman 1996: 116-117.)

2.3.1.1.2.3. Todellisuuden rakennetta luovat argumentit

Todellisuuden rakennetta luovissa argumenteissa päättely nojataan jostakin annetusta tilanteesta tehtyyn esimerkkiin, havainnollistukseen, malliin tai yleiseen sääntöön (Iijolainen 1999: 41). Tuntematonta todellisuutta taas pyritään jäsentelemään tai ottamaan siihen kantaa analogiaan perustuvien argumenttien avulla. Jos argumentoidaan esimerkin avulla, niin silloin argumentoinnissa esitettyä tapausta ei pidetä ainutkertaisena ja "erottamattomasti siihen yhteyteen sidottuna, jossa kuvattu tapahtuma on toteutunut". Esimerkkiargumenteissa on mahdollista siirtyä erityistapauksesta yleistyksen, yleistyksestä erityistapaukseen

tai erityistapauksesta toiseen erityistapaukseen. Viimeksi mainitusta tapauksesta esitetään esimerkkinä seuraava päätelmä: "Aristoteles katsoi, että koska persialaiskuninkaat Dareios ja Xerxes ylittivät Aegeanmerem vasta, kun olivat ensin valloittaneet Egyptin, niin heidän esimerkistään voidaan päätellä, että myös silloinen Persian kuningas pyrki ensin valloittamaan Egyptin ja sitten vasta siirtymään Eurooppaan." Argumentoitaessa esimerkin avulla olennaista on esimerkin kiistattomuus, koska johtopäätös perustuu esimerkin todenperäisyyteen. (Perelman 1996: 120-121.)

Säännön havainnollistamisesta on kyse, kun sääntö on jo hyväksytty toisin kuin silloin, kun esimerkin avulla luodaan ennakkotapaus tai sääntö. Havainnollistus vetoaa ennen kaikkea mielikuvitukseen. Perelmanin (1996: 122) mukaan esimerkiksi Edgar Allan Poe on käyttänyt havainnollistamista mielikuvitustarinoidensa uskottavuuden lisäämiseksi. Poen kertomukset alkavat usein säännöllä, jota myöhemmin esitetyt tapahtumat ikään kuin kuvittavat. Siirtyminen esimerkiksi havainnollistukseen voi tapahtua melkein huomaamatta, jos sääntö on jo ennakkoon perusteltu. Ensimmäisille esimerkeille tarvitaan yleinen hyväksyntä, koska niiden tarkoitus on tehdä säännöstä uskottava. Kun yleinen hyväksyntä on saatu, se taas tukee myöhemmin esitettäviä esimerkkejä. Erityistapaus voi yhtä aikaa sekä havainnollistaa sääntöä että toimia sen konkreettisena ilmaisuna. Esimerkkinä tällaisesta on sanonta: "Vierivä kivi ei sammaloidu." Sääntö voidaan vahvistaa myös rinnastamalla sen kaksi sovellutusta: "Vaikeudet paljastavat miehen. Kun siis joudut vaikeaan tilanteeseen, muista että jumala on kuin valmentaja asettanut sinut vastatuksin nuoren ja raa'an painijan kanssa." (Perelman 1996: 123-124.)

Erityistapaus voidaan havainnollistuksen sijasta esittää myös jäljiteltävänä mallina. Malliksi kelpaavat ne, joita ihailemme ja joilla on auktoriteettiasema tai yhteiskunnallista arvostusta. Malliin perustuva argumentointi on varsin lähellä auktoriteettiin perustuvaa argumentointia. Argumentoija tuo mallista esille haluamansa asiat, mutta on varottava, ettei mallia idealisoida niin, ettei hänestä esitetyt asiat enää vastaakaan totuutta. Malliin kohdistuva arvostus voi vähentyä, jos mallia jäljittelevä henkilö popularisoi mallin käyttäytymistä. Tästä voi olla seurauksena se, että mallina pidetty muuttaa käyttäytymistään, jotta ei rinnastuisi arvoas-

teikossa niin sanotusti alempina oleviinsa. Tällöin mallista tulee vastamalli. Esimerkiksi maailmannaisen tavoin pukeutuva palvelustyttö aiheuttaa mallina pidetyn maailmannaisen pukeutumistyyliin muutoksen, koska maailmannainen ei halua muistuttaa alempaansa. (Perelman 1996: 125-126.)

Kun analogiaa käytetään argumenttina, niin siinä todetaan kahden ilmiön samankaltaisuus eikä suinkaan aseteta kahden suhteen yhtäläisyyttä, kuten puhtaasti matemaattisissa ilmauksissa. Algebrassa voidaan kirjoittaa kaavio $a:b = b:c$ ja tästä edelleen päätellä, että $c:d = a:b$ sekä vielä johtaa yhtälö $ad - cb = 0$. Analogiassa voidaan vain väittää, että a:n suhde b:hen muistuttaa c:n suhdetta d:hen. Analogiassa on siis kyse kahden suhteen liittämistä toisiinsa. "Parin a-b (analogian teema) ja parin c-d (sen perusta) välille ei väitetä määritelmän mukaista symmetristä yhtäläisyyttä, vaan kytkeä, jolla halutaan selventää, jäsentää ja arvioida teemaa sen nojalla, mitä perustasta tiedetään." Perusta, joka tunnetaan paremmin, sijoittuu siis eri alueelle kuin teema. Seuraavassa Perelmanin (1996: 130) antamassa esimerkissä (Epiktetoksen kehoitus) teemaa valaistaan perustan avulla; perustana on lapsuudesta tuttu kokemus, josta aikuisten kesken vallitsee yksimielisyys: "Mitä tapahtuu, kun lapsi työntää kapeakaulaiseen ruukkuun kätensä ja ottaa sen täyteen taateleita ja pähkinöitä? Hän ei saa kättä ulos ja alkaa itkeä. 'Jätä muutama pois', joku neuvoo häntä, 'niin saat kätesi ulos ruukusta.' Samoin kehotan sinua tekemään haluillesi. Toivo vain harvoja asioita, niin myös saat ne." "Neljästä termistä muodostuva analogia voidaan ilmaista myös kolmella siten, että yksi termeistä toistuu sekä teemassa että perustassa." Tällöin kaavana on: b on c:lle sama kuin a on b:lle. Tämä kaava toteutuu esimerkiksi Herakleitoksen sanonnassa: "Mies on lapsi Jumalan rinnalla kuten poika miehen." (Perelman 1996: 131.) Yleensä analogioissa korostetaan tiettyjä suhteita ja toisia jätetään vähemmälle huomiolle. Esimerkiksi "taistelun kuvaaminen shakkipelin käsitteillä merkitsee sodan moninaisten kauhujen sivuuttamista (Perelman 1996: 134).

Metafora on teeman ja perustan sulautumisen tuloksena syntynyt analogia. Analogiaan "A:n suhde B:hen on kuten C:n suhde D:hen" perustuva metaforavoi olla jokin muodoista "A:n D", "C:n B" tai "A on C". Esimerkiksi analogiasta "Vanhuus on elämälle samaa kuin ilta päivälle" saadaan seuraavat metaforat: "päivän vanhuus", "elämän ilta" ja "vanhuus on ilta". (Perelman 1996: 136.)

Perinteinen retoriikka ei mainitse käsitteiden välistä erottelua argumentaatiotekniikkana. Käsite-erottelun käyttäminen argumentointikeinona liittyy arkiajattelussa syntyneiden ongelmien ratkomiseen ja tiedon uuteen jäsentämiseen. Kun pyrimme ratkaisemaan arkiajattelussa ilmeneviä epäjohdonmukaisuuksia "teoreettisesti tyydyttävällä tavalla", niin tämä on yleensä mahdollista vain erottamalla alkuun omaksuttuja käsitteitä toisistaan. (Perelman 1996: 142.) Erottelu edustaa ilmiö/todellisuus -parin käyttöä, jonka tuloksena syntyy filosofisia pareja (esimerkiksi todelliset - näennäiset), vastakohtapareja (esimerkiksi hyvä - huono) ja luokituspareja (esimerkiksi eläinkunta - kasvikunta) (Iijolainen 1999: 42).

2.3.1.2. Ateoreettisen argumentoinnin luokittelu

Teoreettista ja ateoreettista argumentointia ei ole aina helppo erottaa toisistaan. Osa teoreettisista ilmauksista on samalla ateoreettisia, sillä niillä on tiedonvälityksen lisäksi muitakin tavoitteita (Iijolainen 1999: 51). Ateoreettinen argumentointi on teoreettisen eli tosiasiapohjaisen argumentoinnin vastakohta, ja se perustuu ateoreettisiin lauseisiin. Teoreettiset lauseet ovat väitelauseita, jotka voivat olla tosia tai epätosia. Teoreettinen argumentointi siis perustuu teoreettisiin lauseisiin.

Ateoreettisia lauseita taas ovat ekspressiivilause, preskriptiivilause ja performatiivilause. Ekspressiivilause ilmaisee esittäjänsä tunteita, toivomuksia, asenteita ja arvostuksia. Ekspressiivilauseissa käytetään yleensä hyödyksi huomiota kiinnittäviä adjektiiveja, esimerkiksi "olet omaperäinen". Preskriptiivilause ilmaisee käskyä tai pyrkii ohjailemaan käytöstä, esimerkiksi "ajattele puhtautta ja tukevaa imukykyä ja käytä Serlaa". Performatiivilause sisältää suoritusta ilmaisevan sanan: lupaan, vannon, väitän ja niin edelleen. Jotakin siis tehdään sanomalla jotakin. Samankin lauseen funktio voi kuitenkin vaihdella kontekstin mukaan. Esimerkiksi lauseen "Kissa raapii tuolia" funktio on teoreettinen, jos lause vain ilmaisee tosiasian. Jos kissan toimia paheksutaan ja toimet katsotaan vahingollisiksi, niin lauseella on ekspressiivinen funktio. Jos taas kissan raapiminen aiheuttaa huudahduksen, jonka avulla yritetään saada joku estämään kissaa, niin lauseella on preskriptiivi funktio. (Pragmatiikka 1995.)

Ateoreettisen argumentoinnin tavallisimpina menetelminä pidetään seuraavia menetelmiä: etsitään vastausta kysymyksiin kuka sanoo kenelle mitä ja kuinka. Pragmatiikan luentokurssilla (1995) käsitellyn argumentaatioteorian mukaan ateoreettisen argumentoinnin keinoja ovat valinnan periaate, abstrahointi, polarisointi ja suostuttelumääritelmät. Valinnan periaatteen mukaan argumentoitaessa välitetään vain osa informaatiosta ja lisäksi käytetään hyväksi plus- ja miinussanoja, esimerkiksi: "SDP otti selvän voiton vaaleissa, Keskusta ja Kokoomus kärsivät tappioita." Abstrahoinnissa ongelmat esitetään abstraktisti, yleistäen ja yksinkertaistaen, esimerkiksi: "Kaikilla tulee olla oikeus työhön." Polarisoinnissa asiat ja ihmiset esitetään toistensa vastakohtina, esimerkiksi vasemmisto - oikeisto, kotiäiti - virkaäiti ja niin edelleen. Suostuttelumääritelmissä lähettäjä täsmentää ja muokkaa käsitteitä määritelmien avulla, esimerkiksi: "Vapaus on sitä ettei ole pakko."

Ongelmallista teoreettisen argumentoinnin luokitteluissa on se, ettei sitä ole työni lähdekirjallisuudessa kovinkaan paljon käsitelty; suurempi huomio on kiinnitetty teoreettisen argumentoinnin luokitteluun. Sen lisäksi, ettei ateoreettisesta argumentoinnista ole juurikaan esitetty luokittelumalleja, ongelmana on myös ristiriitainen tieto lähdekirjallisuudessa. Esimerkiksi Perelman on mielestäni luokitellut teoreettiseen argumentointiin kuuluviksi argumentteja, jotka ainakin lauseen funktion perusteella tulisi luokitella ateoreettisiin argumentteihin. Myös Iijolainen on mainonnan argumentteja luokitellessaan mielestäni kiinnittänyt huomattavan vähän huomiota ateoreettiseen argumentointiin. Toki monissa argumentointitavoissa yhdistyvät teoreettiset ja ateoreettiset argumentointikeinot, mutta se ei mielestäni oikeuta ateoreettisen argumentoinnin suoranaiseen väheksymiseen argumentointia tarkasteltaessa.

2.3.2. Argumentoinnin luokittelu eräissä äidinkielen oppikirjoissa

Tärkeäksi osaksi äidinkielen opetusta on tullut viestintä ja osana viestintää joukkoviestintä. Elämme maailmassa, jossa tiedon määrä lisääntyy jatkuvasti. Äidinkielen opetuksessa pyritään opettamaan oppilaille ne kielen vaikuttamisen keinot,

joilla meihin yritetään joko kirjallisesti tai suullisesti vaikuttaa. Mediatekstit, esimerkiksi pääkirjoitukset, arvostelut, yleisönosastokirjoitukset ja niin edelleen, tarjoavat oivan keinon tarkastella kielen vaikutuskeinoja. Vaikuttamista tapahtuu elämässämme jatkuvasti. Yksi äidinkielen opetuksen tärkeimmistä tavoitteista on opettaa oppilaat kriittisiksi erilaisten väitteiden ja mielipiteiden suhteen. Kriittisyyden lisäksi oppilaiden tulisi osata perustella mielipiteensä. Tutkimusta tehdesäni halusin ottaa yhdeksi tarkastelukohteeksi myös sen, millä tavalla yläasteen ja lukion äidinkielen oppikirjoissa argumentointia käsitellään ja luokitellaan, koska argumentointitaidot ovat nyky-yhteiskunnassa keskeisiä taitoja. Sekä yläasteen että lukion oppikirjoissa, jotka itselleni ovat tuttuja, on esitelty erilaisia argumentoinnin lajien luokitteluja. Argumentoinnin käsittelyssä on mielestäni yleisesti ottaen sellainen puute, että oppikirjoissa on tietoa argumentoinnin teoriasta varsin niukasti. Yleensä äidinkielen oppikirjoissa on tyydytty luettelemaan yksittäisiä argumentoinnin keinoja, mutta argumentointia selventävää teoriaa sekä argumentoinnin taustalla olevia asioita on esitetty varsin vähän.

Yläasteen kielikuvia 2A -oppikirjassa (2000: 154) todetaan, että mielipide ei vaikuta ilman perusteluja. Oman mielipiteen tueksi voi esittää asioita, jotka vetoavat järkeen tai tunteisiin. Mielipiteitään tai väitteitään voi perustella omilla kokemuksilla tai havainnoilla, joita voi käyttää esimerkkeinä. Kielikuvia-oppikirjan mukaan ”vankat asiantiedot vakuuttavat”, esimerkiksi asiantuntijaan tai tietolähteesen vetoaminen.

Sanavalmis 2 -oppikirjassa (1996: 130) taas todetaan, että ”jotta mielipide olisi uskottava, se vaatii tehokkaat perustelut”. Mielipiteitä voi perustella omilla tiedoilla, esimerkeillä, kokemuksilla, asiantuntijalausunnoilla, tilastoilla, yleiseen mielipiteeseen vetoamisella sekä arvoihin, asenteisiin ja tunteisiin vetoamisella. Sanavalmis 2 -oppikirjassa korostetaan myös sananvalinnan, lausetyyppien ja rytmisten tehokeinojen merkitystä kielen vaikuttamiskeinoina. (Sanavalmis 1996: 131-132.)

Lukion äidinkielen oppikirjoissa argumentointia on käsitelty yläasteen oppikirjoja laajemmin, mutta uudetkaan oppikirjat eivät mielestäni käsittele argumentointia kovin selkeästi. Äidinkieli – käsikirja -oppikirjassa (1991: 19) argumentointia lähestytään toteamalla, että jokaisella on Suomessa sananvapaus. Lisäksi

todetaan, että ”moniarvoisessa yhteiskunnassamme ihmisille tarjota useita ajattelu- ja toimintatapoja. Ainoan oikean totuuden rinnalla on monia kiinnostavia vaihtoehtoja.” Käsikirjassa vakuutetaan oppilaille, että vaikuttamisen keinojen tunteminen on keino selviytyä ehjänä ”tässä ovelien ohjusten maailmassa”. Nykyaikaisia vaikuttamisen keinojahan on verrattu ”lämpöhakuisiin ohjuksiin, jotka etsiytyvät vääjäämättä kohti maaliaan, vaikka se yrittäisi miten väistellä”. (Äidinkieli – käsikirja 1991: 20) Argumentoinnista käsikirjassa tuodaan esille se, että argumentin esittäjällä on jokin pääteesi eli väite, ja kun väitettä perustellaan, niin se on argumentointia. Argumentoinnin lajit käsikirja luokittelee viiteen ryhmään: järkeen vetoavat perustelut, auktoriteettiperustelut, arkikokemukseen vetoaminen, rinnakkaistapaukset eli analogiat ja arvoperustelu. (Äidinkieli – käsikirja 1991: 24-25.)

Äidinkielen käsikirja uusittiin vuonna 1998 ja nimi muuttui samalla Äidinkieli ja kirjallisuus -käsikirjaksi. Uudessa painoksessa argumentointia käsitellään huomattavasti monipuolisemmin ja perusteellisemmin kuin vanhassa painoksessa. Uudessa painoksessa varsinkin argumentoinnin teoriaan on kiinnitetty paljon huomiota, tosin argumentoinnin lajien luokittelu on vanhaa painosta sekavammanoloinen. Äidinkieli ja kirjallisuus -käsikirja (1998: 52-53) korostaa argumentaation luonnetta prosessina. Argumentaatio lähtee liikkeelle esisopimuksista eli lähtötiedoista. Esisopimuksista esimerkkinä mainitaan, että luonnonsuojelun puolestapuhujalla on syytä uskoa Greenpeacen kannattajille puhtaan luonnon ja koskemattomien metsien ”olevan arvoja sinänsä”; niitä ei siis ole syytä erikseen perustella. Esisopimukset vaihtelevat yleisön mukaan. Argumentaatiohan on tavoitteellista toimintaa, joka kohdistetaan jollekin yleisölle, ja muun muassa yleisöstä riippuu, miten argumentointi etenee. Äidinkieli ja kirjallisuus -käsikirjassa on selkeästi esitetty myös argumentointiin liittyviä käsitteitä, kuten väite, taustatuki, tarkennus ja varaus sekä myönnytys. Varsinainen argumentoinnin lajien luokittelu on hieman sekava. Käsikirja esittää varsinaisten sana- ja lausetasolla toimivien vaikutuskeinojen lisäksi kahtiajaon rinnastuksiin ja vastakohtiin sekä määritelmiin ja taustaoletuksiin. Rinnastuksia ja vastakohtia ovat metaforat ja vertaukset sekä personifikaatio ja polarisointi eli vastakohta-asettelu. Metaforat liittävät asioihin uusia merkityksiä. Polarisoinnissa muodostetaan esimerkiksi sellaisia vasta-

kohtapareja kuin ennen – nyt, me – ne, naiset – miehet. Määritelmiä ja taustaoletuksia taas ovat suostuttelumääritelmä ja presuppositiot. Suostuttelumääritelmässä jokin asia määritellään omaan tarkoitukseen sopivalla tavalla. Jonkin näkökulmasta abortti on murha, toinen taas pitää aborttia jokaisen naisen oikeutena. Presuppositiot ovat lauseisiin upotettuja oletuksia. Esimerkiksi lehtiotsikko ”Poliisilla on oikeus puolustaa itseäänkin” sisältää oletuksen, että poliisin tehtävä on puolustaa muita. (Äidinkieli ja kirjallisuus -käsikirja 1998: 59-60.) Käsikirjan vanhasa painoksessa (1991) ollut argumentointikeinojen luokittelu on jostakin syystä jätetty uudesta painoksesta kokonaan pois.

Monipuolisin ja perusteellisin argumentoinnin luokitteluesitys on lukion oppikirjassa Kieli ja kirjallisuus 2. Kieli ja kirjallisuus 2 -oppikirjassa (1987: 17) perustelulauseet jaetaan teoreettisiin ja ateoreettisiin lauseisiin. Oppikirjan mukaan teoreettisia lauseita ovat tiedoista ja asiainiloista kertovat toteamuslauseet ja ateoreettisia tunteita, elämyksiä tai mielipiteitä välittävät toteamus- ja huudahduslauseet sekä käskyt. Kun vaikuttamisen kohteena on vastaanottajan järkipäätäminen ajattelu, on kyseessä asiakeskeinen eli teoreettinen argumentointi. Kun vaikuttaminen kohdistuu pääasiassa vastaanottajan tunteisiin, arvoihin tai asenteisiin, on kyseessä tunnepohjainen eli ateoreettinen argumentointi. Kieli ja kirjallisuus 2 -oppikirjassa (1987: 18) teoreettinen argumentointi esitetään tapahtuvaksi tosiasioiden eli faktojen sekä johtopäätösten avulla. Ateoreettinen argumentointi taas esitetään tapahtuvaksi tukeutumalla puhujan tai kirjoittajan arvovaltaan tai yleiseen mielipiteeseen, vetoamalla arvoihin, tunteisiin tai asenteisiin sekä käyttämällä kielenulkoisia keinoja (Kieli ja kirjallisuus 2 1987: 28).

Teoreettisessa argumentoinnissa tosiasiat ovat kokemus- ja tutkimusaineistoa, kuten tutkimustuloksia, tilastoja, havaintoja ja esimerkkejä. Kieli ja kirjallisuus 2 -oppikirjassa korostetaan, että tosiasioilla argumentoitaessa ne on mahdollista osoittaa oikeiksi tai vääriksi. Esimerkiksi väite ”oppilaista yli 60% piti ehdottoman tärkeänä ja noin 15% melko tärkeänä sitä, että jaksojärjestelmä tulisi säilyttää lukiossa” on totta tietyssä paikassa, tietyssä ryhmässä ja tiettyä aikana. Väite ”liskot ovat suomupeitteisiä matelijoita” voidaan osoittaa oikeaksi, kun taas väite ”Matin auto on punainen” voidaan osoittaa vääräksi, jos kyseisellä henkilöllä ei ole punaista autoa. Tosiasia-argumentteina voidaan esittää myös, mitä on

nähty, kuultu tai tunnettu, esimerkiksi ”päätäni särkee”. Tällaiset argumentit eivät kuitenkaan ole yleispäteviä vaan pitävät paikkaansa vain johonkin henkilöön tai tilanteeseen nähden. (Kieli ja kirjallisuus 2 1987: 19.)

Oikealla johtopäätöksellä on laaja tosiasiausta. Kieli ja kirjallisuus 2 -oppikirjan (1987: 19) mukaan esimerkki ”Maija on väsynyt” ilmaisee johtopäätöksen, joka on voitu esimerkiksi tehdä siten, että on nähty Maijan haukottelevan. Johtopäätös on varmaankin oikea, mutta se liittyy vain tiettyyn tilanteeseen. Yhden tilanteen perusteella ei voi kuitenkaan väittää, että Maija olisi aina väsynyt. Keskeisenä ongelmana asiakeskeisessä argumentoinnissa voi pitääkin sitä, kuinka yleispäteviä johtopäätöksiä tosiasioiden pohjalta voi tehdä. Asiakeskeisen argumentoinnin johtopäätökset poikkeavat subjektiivisista johtopäätöksistä eli mielipiteistä. Mielipiteet voivat olla totta tai valhetta, järkeviä tai järjettömiä; esimerkiksi mielipide ”näytelmä on huono” tai ”suomalaiset ovat huonoja väittelijöitä” kuvastavat vain esittäjänsä arvoja ja asenteita. Asiakeskeisessä argumentoinnissa ei käytetä tällaisia yksityisiä mielipiteitä vaan teoreettisia lauseita, joiden paikansäilyvyys voidaan tarkistaa. Johtopäätöksiin voidaan Kieli ja kirjallisuus 2 -oppikirjan (1987:20) mukaan edetä induktion, deduktion tai analogian kautta. Induktiossa edetään yksittäisestä tai yksittäisistä tapauksista yleiseen johtopäätökseen. Deduktiossa taas yleisestä yksityiseen. Analogiassa päätellään, että jos kaksi asiaa ovat samanlaisia jollakin tavalla, ne ovat samanlaisia myös jollakin toisella tavalla. Jotta analogiaa voi käyttää johtopäätösten tekoon, on varmistettava, että kahden asian välillä on enemmän samankaltaisuuksia kuin eroavaisuuksia.

Kieli ja kirjallisuus 2 -oppikirjassa (1987: 23) puhutaan myös siitä, että asiakeskeinen argumentointi voi harhauttaa, jos argumentoijalla ei ole riittävästi tosiasia-aineistoa johtopäätösten tueksi, lähettäjä valikoi tosiasia-aineiston tai lähettäjä tekee tosiasia-aineistosta vääriä johtopäätöksiä. Tosiasia-aineiston puutteellisuus tarkoittaa yleensä sitä, että tietoa ei ole olemassa tarpeeksi tai argumentoijalla ei ole sitä tarpeeksi. Tosiasioiden valikointi taas on tietoista tai tiedostamattomaa. Väärien johtopäätösten teossa tehdään yleensä perusteettomia yleistyksiä. Helposti väitetään, että Italiassa lakkoillaan aina tai tytöt eivät ymmärrä matemaatiikkaa, mutta näissä lausumissa on kyse tunnepohjaisesta argumentoinnista. (Kieli ja kirjallisuus 2 1987: 24-25.)

Ateoreettisessa argumentoinnissa tukeudutaan argumentin esittäjän arvovaltaan, ulkopuolisiin auktoriteetteihin tai yleiseen mielipiteeseen (Kieli ja kirjallisuus 2 1987: 30). Nämä samat argumentointikeinot Perelman katsoi kuuluviksi todellisuuden rakenteeseen nojaaviin argumentteihin. Arvoihin, asenteisiin ja tunteisiin vetoavassa argumentoinnissa käytetään yleistämistä, yksinkertaistamista, polarisointia ja niin kutsuttuja suostuttelumääritelmiä. Polarisoinnissa on kyse asioiden jakamisesta kahteen leiriin, esimerkiksi mustiin ja valkoisiin tai miehiin ja naisiin. Suostuttelumääritelmät taas vetoavat yleensä positiivisiin tunteisiin. (Kieli ja kirjallisuus 2 1987: 30-31.) Kielenulkoisista keinoista Kieli ja kirjallisuus 2 -oppikirja (1987: 32) mainitsee esimerkkeinä kuvat julisteissa ja musiikin televisiomainoksissa. Vastaanottajan tunteisiin voidaan vaikuttaa myös vaatetuksella, uskonnollisilla ja poliittisilla tunnuksilla, arvomerkeillä ja niin edelleen. Kaikissa tällaisissa tapauksissa on kyse oheisviestinnästä, joka on tunnepohjaisen argumentoinnin apukeino.

3. ARGUMENTAATIOANALYYSI

3.1. Argumentaatioanalyysin pääpiirteet

Aivan kuten on esitetty erilaisia argumentaatioteorioita on esitetty myös erilaisia argumentaatioanalyysimalleja. Yhteistä näille argumentaatioanalyysille on se, että analysoinnin ymmärretään olevan kokonaisvaltaista sisällön analyysia, joka koostuu eri tulkitsijoiden päättelyistä, jotka voivat olla mahdollisesti erilaisia. Yleensä argumentaatioanalyysissa lähdetään liikkeelle tekstin keskeisen väitteen ja sen perustelujen etsimisestä. (Kieli ja sen kieliopit 1994: 91.) Argumentaatioanalyysi on siis analyysin tekijän subjektiivista päättelyä. Kakkuri-Knuutilan (1998: 60) mukaan on osoitettava argumentin kokonaisuus, jotta voisimme arvioida argumenttien voimaa. Tämä taas edellyttää taustaoletusten tunnistamista. Argumentin voima tai heikkous voi olla juuri siinä, mitä ei sanota. Kakkuri-Knuutilan (1998: 70) mielestä sopiva ohje taustaoletusten etsimiseksi on pyrkiä vastaamaan kysymykseen: Miksi perustelu antaa tukea väitteelle? On selvää, että taustaoletukset voivat vaihdella argumenttien analysoijien mukaan.

Yksittäisten väitteiden argumentointia tutkittaessa väitteiden ja perustelujen löytäminen ja erotteleminen toisistaan tuottaa harvoin vaikeuksia. Laajemmissa teksteissä väitteitä on kuitenkin tavallisesti useita. Argumentaatioanalyysi kannattaa aloittaa pääväitteen etsimisestä, mutta pääväitteen luonne riippuu tutkittavan tekstin lajista. Jos tutkitun tekstin tekstilaji tunnetaan, niin silloin voidaan jo etukäteen arvella, minkälainen pääväite on mahdollinen. Esimerkiksi lehden pääkirjoituksen tai yleensä mielipidekirjoituksen pääväite on jonkin asiaintilan toteaminen tai toimenpidesuositus. Pääväitettä kannattaa etsiä tekstin alusta tai lopusta, mutta välttämättä sitä ei ole aina sanottu suoraan vaan se on osattava lukea niin sanotusti rivien välistä. Kakkuri-Knuutilan (1998: 101) mukaan analysoijan on syytä kysyä itseltään seuraavia kysymyksiä, kun hän on löytänyt ehdokkaan pääväitteeksi:

1. Vastaako tulkitsemani pääväitteen rakenne ja sisältö tekstilajia?
2. Vastaako pääväitteen sisältö kirjoittajan tai puhujan omia tavoitteita?

3. Onko huomattava osa tekstiä nähtävissä pääväitteeksi tulkitun tekstin tueksi? Argumentaatioanalyysissä siis etsitään ensin pääväite ja sen perustelut ilmiänsuunaan. ”Samalla on kiinnitettävä huomiota toistoon ja kielelliseen vaihteluun, joka on tarpeen toisaalta tehon lisäämiseksi ja toisaalta yksitoikkoisuuden välttämiseksi.” Tämän jälkeen voidaan paikantaa muut argumentit ja argumenttien keskinäiset suhteet, argumenttiketjut, rinnakkaiset ja toisiaan täydentävät perustelut sekä argumentit puolesta ja vastaan. Jotta argumentteja voisi arvioida, on osattava täsmentää argumentti kokonaisuudessaan. Kakkuri-Knuuttila pitää taustaoletusten tunnistamista usein argumentaatioanalyysin vaativimpana vaiheena. Seuraava kaavio (Kakkuri-Knuuttila 1998: 102) havainnollistaa argumentaatioanalyysin etenemistä:

Kaavio 1. Argumenttianalyysin kulkukaavio

Argumenttianalyysin kulkukaavio:

1. Etsi pääväite ja sen perustelut ilmiänsuunaan
(apuna argumentin analysoinnin apukysymykset)
 - ↓ Kielellinen täsmentäminen
2. Muotoile pääväitteen ja sen perustelujen asiasisältö
(perusteet ja väite allekkain)
 - ↓ Muiden argumenttien etsiminen
3. Muotoile muiden väitteiden ja perustelujen asiasisältö
 - ↓ Argumenttien keskinäisten suhteiden etsiminen
4. Kuvaa argumenttien keskinäiset suhteet nuolikaavion avulla
 - ↓ Taustaoletusten etsiminen
5. Kirjoita kunkin argumentin kokonaisuus
(perusteet, taustaoletukset ja väite allekkain)

3.2. Erilaisia argumentaatioanalyysimalleja

Esittelen seuraavaksi kolme erityyppistä argumentaatioanalyysia. Näiden analyysien esittämisen tarkoituksena on havainnollistaa sitä, miten monella eri tavalla argumentaatioanalyysijä on mahdollista tehdä, vaikka itse en tutkimuksessani tällaisia analyysimalleja käytäkään. Nämäkin kolme argumentaatioanalyysia ovat

vain esimerkkejä analyysimalleista, eivät suinkaan ainoita mahdollisia tapoja argumentoinnin analysoimiseen. Kaikissa argumentaatioanalyysissä on olennaisena osana etsiä väitteet ja perustelut väitteille. Argumentaatioanalyysimallien erot tulevat esille lähinnä analyysien etenemistavoissa sekä analyysin tulosten merkitsemistavoissa. Esittelemäni argumentaatioanalyysimallit olen nimennyt sillä perusteella, että kullekin mallille antamani nimet kuvaavat mallin keskeistä ideaa.

3.2.1. Kysymysten avulla etenevä argumentaatioanalyysi

Tämä malli on esitelty lukion äidinkielen oppikirjassa (Äidinkieli ja kirjallisuus – käsikirja 1998: 54-56), ja mallin keskeisenä ajatuksena on , että tulkittavan tekstin ”ajatuskulusta saa selkeän kuvan, jos sitä hahmottaa kysymyksillä. Kysymykset pelkistävät tekstistä siihen rakennetun argumentaation.” Kysymysten avulla etenevän argumentaatioanalyysimallin aineistona on esitetty seuraava teksti:

Rikollista kylmyyttä

HÄTKÄHDYTTÄVÄ epäinhimillisyys ja välinpitämättömyys lähimmäisen onnettomuudesta näyttää leviävän maailman suurkaupungeista Suomeen maaseutuä myöten. Hätään joutunut ihminen kierretään kaukaa, toista uhkaavalta hengenvaaralta suljetaan silmät tai käännytään selin. Matkustajat saavat kuolla bussiin tai raitiovaunuun kenenkään hälyttämättä apua puhumattakaan kadulle tuupertuneista, joita juuri kukaan ei ole näkevinäänkään.

Riipaisevinta on, että jopa lapsen vetoamus veden alle painuneen isän ja pikkuväljen auttamiseksi voi kaikua kuuroille korville. Viime tiistain Ilta-Sanomien mukaan rannalla olleet miehet eivät tahtoneet auttaa hukkuvia. Hätäntyneen yhdeksänvuotiaan täytyi juosta matkojen päähän mummolaan kertomaan onnettomuudesta. Kukaan ei tietenkään tiedä varmasti, olisiko nopeampi apu pelastanut kumpaakaan menehtyneistä, mutta on rikos jättää edes yrittämättä. Rikoslaki vaatii jokaista auttamaan tai hankkimaan apua hengenvaaraan joutuneelle tilanteen ja mahdollisuuksiensa mukaan. Pelastustoimen laiminlyönyt on tuomittava sakkoon tai enintään kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen.

Syytteitäkin on nostettu, ja poliisin täytyy tutkia tietoonsa tulleet laiminlyöntitapaukset. Olemme kuitenkin perin huonolla tiellä, jos inhimillisyyttä ja myötäelämisen kykyä on haettava lakipykälien kera raastuvasta. Eikö välinpitämättömien mieleen koskaan juolahda, että jonakin päivänä voi itse joutua avun tarpeeseen? Sairaus voi iskeä bussimatalla tai oma lapsi vajota rannalla pinnan alle. Riittääkö vain viranomaisilta tuleva apu myös silloin?

Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 10.8.1997

Tämän tekstin argumentaatioanalyysi etenee seuraavien kysymysten ja vastausten avulla:

1. Millaiselle yleisölle teksti on tarkoitettu? Onko se osoitettu kaikelle kansalle (universaaliyleisölle), vai onko se tai osia siitä kohdennettu pienemmälle yleisölle?

Pääkirjoitus on suunnattu Helsingin Sanomien lukijoille. Kirjoittajan ajoittain käyttämästä me-muodosta voi päätellä, että kirjoittaja samastuu yleisöönsä.

2. Mikä on tekstin teesi eli pääväite?

Pääkirjoituksen tekijä vastustaa mielestään maailmalta leviävää välinpitämättömyyttä, jonka takia hädässä olevia ei auteta. Teesi on: Jokaisen velvollisuus on auttaa hädässä olevia.

3. Mitkä ovat tekstin lähtötiedot eli esisopimukset?

Pääkirjoituksen tekijä rakentaa taustaa argumentaatiolleen antamalla lähtötiedoiksi esimerkkejä tapauksista, joissa hädässä olevaa ei ole autettu. Tekstistä löytyy myös arvoihin liittyviä esisopimuksia. Kirjoittaja uskoo, että lukijat pitävät erityisen pahana lapsen jättämistä pulaan. Itsestään selvyytenä pidetään, että inhimillinen käytös on hyvä ja välinpitämättömyys muita kohtaan huono asia. Kirjoittaja olettaa inhimillisyyden olevan yhteisön arvo.

4. Mitä argumentteja eli perusteluja tekstissä on?

Perusteluksi pääkirjoituksen kirjoittaja esittää, että auttaa pitää, koska jokainen voi joskus itekin tarvita apua. Kirjoittaja taivuttelee lukijaa vetoamalla saavutettavaan hyötyyn. Kirjoittaja vetoaa myös yhteiseen etuun; koko yhteisölle käy huonosti, jos inhimillisyyttä ja myötäelämisen kykyä on haettava raastuvasta.

5. Mitä taustatukea perusteluille esitetään?

Pääkirjoituksen tekijä käyttää taustatukena rikoslakia, jonka määräyksiä hän referoi.

5. Mitä varauksia esitetään ja mitä tarkennuksia teesiin ja perusteluihin tehdään?

Onko tekstissä myönnytyksiä eri mieltä oleville?

Pääkirjoituksen sävy on melko jyrkkä, sillä pehmentäviä aineksia on vähän. Kirjoittaja esittää teesiinsä varauksen: vaikka yrittäisi, niin aina ei pysty auttamaan. Myös tekstin alussa on myönnytys, kun kirjoittaja sanoo, että välinpitämättömyys

näyttää leviävän Suomeen. Näin sanomalla kirjoittaja ei väitä maailmankuvaansa ehdottomaksi totuudeksi.

Varsinaisen argumentaatioanalyysin tekemisen jälkeen ”kriittinen vastaanottaja arvioi tekstiä”. Arvioinnin kohteena ovat argumentaation ainekset ja tekstin vakuuttavuus. Arviointikysymyksiksi esitetään seuraavia kysymyksiä, joihin on myös vastattu:

1. Onko tekstissä virhepäätelmiä? Pätevätkö syiden ja seurausten suhteet? Kuinka tosia ja edustavia rinnastukset ovat? Kuinka luotettavia esimerkit, auktoriteetit ja tilastot ovat? Miten käsitteet on määritelty? Onko joukossa suostuttelumääritelmiä tai presuppositioita? Riittävätkö perustelut? Mitä vastaperusteluja on?

Pääkirjoituksen virikkeenä on ilmeisesti ollut uutinen, jossa lapsi ei saanut aikuisilta apua. Tieto tehdään luotettavaksi ilmoittamalla lähteeksi edellisen tiistain Ilta-Sanomat. Muut tapahtumaesimerkit ovat niin yleisiä, että lukijan on helppo esittää vastatodisteeksi omia kokemuksia tilanteista, joissa silminnäkijät eivät ole olleet välinpitämättömiä.

2. Pääseekö teksti tavoitteeseensa eli voiko yleisö hyväksyä kirjoittajan ajattelun? Pyritäänkö teesin hyväksymiseen imartelulla tai uhkailulla? Millaisia tunteita se herättää? Mikä muu herättää tunteita? Miksi? Mikä tekstissä vakuuttaa? Miksei se vakuuta?

Pääkirjoituksen kärjistävä sävy voi saada osan sen lukijoista ”takajaloilleen”. Lukijat huomaavat varmasti myös tekstiin kätkeyn uhkauksen: jos ei auta, joutuu tekemisiin poliisin kanssa. Ne, jotka ovat ennestään samaa mieltä kirjoittajan kanssa, saavat tekstistä vahvistusta ajattelulle.

Kysymys-vastaustekniikalla etenevä argumentaatioanalyysimalli antaa yleiskuvan yksittäisten tekstien argumentaatiosta, mutta mielestäni argumentoinnin käsittely jää tässä mallissa liian yleiselle tasolle. Tämä malli on esimerkiksi oppilaille hyvä perehdyttämiskeino, kun oppilaat tutustuvat argumentoinnin teoriaan; oppilaat näkevät, miten teksteistä voi yleisesti etsiä vaikuttavia tekijöitä. Mutta jos tarkoituksena on saada oppilaat kiinnittämään huomiota omaan argumentointiinsa ja kehittämään sitä sekä kiinnittämään huomiota siihen, miten heihin yritetään vaikuttaa, niin tämä argumentaatioanalyysimalli ei juurikaan anna kaikenlaiseen argumentointiin yleistettävissä olevaa tietoa.

3.2.2. Tiukasti tekstin virkkeissä pysyttelevä argumentaatioanalyysi

Tämä argumentaatioanalyysimalli on esitetty kirjassa *Kieli ja sen kieliopit – opetuksen suuntaviivoja* (1994: 91-93). Tiukasti tekstin virkkeissä pysyvän argumentaatioanalyysimallin keskeinen ajatus on jakaa analysoitava teksti virkkeiksi ja analysoida teksti virke kerrallaan. Tässä mallissa tekstin jokainen virke nähdään osana argumentointia; tekstin virkkeet on jaoteltu niillä nähdyn tehtävän mukaan. Tämän argumentaatioanalyysimallin aineistona on esitetty seuraava teksti:

Sukupuolijako yksinkertaistaa maailmaa

Naisjärjestöjä on viime aikoina kovin paheksuttu siitä, että ne eivät ”yhtenä naisena” olekaan ryhtyneet nostamaan naista presidentiksi.

Ei se noin yksinkertaista taida olla.

Juuri naisena - tai jonkin muun syyn vuoksi? – minulle on luontevaa kokonaisvaltainen ajattelu. En halua hahmottaa maailmaa yksinkertaistavien vastakkainasettelujen kautta. En edes sukupuolijaon kautta. Myös naisia on moneksi.

Presidentiksikin etsin ihmistä, joka jakaa ihmiskuvani, ja on kokonaisvaltainen, viisas, eettisesti korkeatasoinen persoona. Elämää, ihmistä ja ihmisyyttä kokemuseräisesti puolustava.

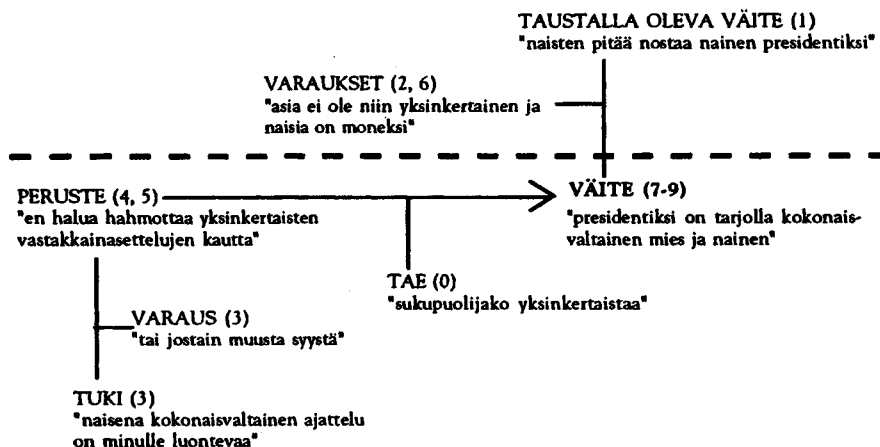
Ainakin pari on tarjolla; sattuvat tällä kertaa olemaan mies ja nainen. Heidän väliltään valitsen.

(M.H., Joensuu, Helsingin Sanomat 15.1.1994)

Tämän tekstin argumentaatioanalyysi on aloitettu sillä tavalla, että tekstin virkkeet on numeroitu järjestyksessä alusta loppuun. Numerointi on aloitettu nolasta ja se loppuu kymmeneen. Tekstissä on siis otsikon (0-virke) lisäksi kymmenen virkettä. Tekstistä etsitään ensiksi tekstin perusväite. Kirjoituksessa esitetään vastaväite asialle, että naisjärjestöt eivät ole ryhtyneet yhtenä naisena nostamaan naista presidentiksi (virke 1). Kirjoittaja esittää varauksia: väite on liian yksinkertainen (virke 2), ja naisia on moneksi (virke 6). Presidentinvaalien toisen kierroksen edellä tekstin väite on tekstin loppuosan (virkkeet 9 ja 10) mielipideväite, että presidentiksi on tarjolla kirjoittajan ihmiskuvan jakavat mies- ja naisehdokas. Tämä väite esitetään yleisenä, mutta siihen voisi liittyä kvalifikaattoreita, esimerkiksi luultavasti, todennäköisesti. Seuraavaksi tekstistä etsitään väitteen perusteet eli perusteiksi hyväksytyt tosiasiat ja tieto. Perusteena esitetään, että kirjoittaja ei halua hahmottaa maailmaa yksinkertaistavien vastakkainasettelujen kautta (virke 4). Tämän jälkeen tekstistä etsitään päättelyn takeet. Otsikosta voi nähdä, että

kirjoittajan mukaan sukupuolijako yksinkertaistaa maailmaa. Perusteita ja takeita voidaan tukea. Kirjoittaja tukee perusteitaan väitteellä, että kokonaisvaltainen ajattelu on hänelle naisena luontevaa (virke 3). Kirjoittaja esittää varauksen, että syy voi olla jokin muukin. Seuraava kaavio havainnollistaa tiukasti tekstin virkkeissä pysyvää argumentaatioanalyysia:

Kaavio 2. Esimerkkianalyysin havainnollistus

Kaavio osoittaa analyysin olevan hierarkkista ja etenevän kokonaisrakenteesta osien rakenteen analyysiin. Takeet ja tuki voivat olla myös ei-kielellisiä, esimerkiksi tilastoja tai kuvia. Tässä esimerkkianalyysissa on kiistanalaistakin ainesta, esimerkiksi ”naisten kokonaisvaltainen ihmiskuva” ja sen yhdistäminen ”kokonaisvaltaiseen äänestämiseen”. Tosiasia kuitenkin on, että argumentaatioissa ”liikutaan jatkuvasti todennäköisyyksien maailmassa”. Tämä argumentaatioanalyysimalli soveltuu lyhyiden yksittäisten tekstien analysoimiseen, varsinkin jos halutaan saada esille analysoitavan tekstin virkkeiden jakautuminen erilaisiin argumentoinnin tehtäviin.

3.2.3. Kokonaisargumenttirakenteen esittävä argumentaatioanalyysi

Tämän argumentaatioanalyysimallin on esittänyt Kakkuri-Knuuttila (1998: 103-106), ja mallin keskeinen ajatus on käsitellä ja esittää analysoitavan tekstin koko argumenttirakenne tyhjentävästi. Tämän argumentaatioanalyysimallin aineistona

on esitetty seuraava teksti (kappaleet on numeroitu analyysin periaatteiden selvittämisen helpottamiseksi):

1 Emeritysprofessori Sulevi Lyly vastasi (11.4.) Jussi Karjalaisen toiveeseen metron jatkamiseksi Espooseen, että länsimetro vain lisäisi henkilöautoliikennettä. Perusteluksi hän esitti Otaniemen rakennus- ja yhdyskuntatekniikan osastolta löytyvää tutkimustietoa.

2 Otaniemessä on tämän vuoden alussa VTT julkaissut selvityksen "Liikennehankkeiden kaupunkirakenteelliset vaikutukset". Lylyn kannattaa tutustua tähän uusimpaan tutkimukseen, koska siinä on muun muassa vertailtu Länsiväylän ja Itämetron vaikutusalueiden kaupunkirakennetta.

3 Tutkimuksessa todetaan, että raideliikenteeseen perustuvat alueet ovat yhdyskuntarakenteeltaan ja -kustannuksiltaan edullisia. Säästöä voi kertyä 100000 asukkaan kaupunkiyksikössä jopa miljardi, sillä tiiviin kaupungin yhdyskuntateknisen infrastruktuurin rakentaminen tulee edullisemmaksi ja sitä voidaan käyttää tehokkaasti.

4 Tutkimukset osoittavat helsinkiläisten olevan metroonsa hyvin tyytyväisiä. Helsingissä autoistuminen ja autonkäyttö on selvästi vähäisempää kuin esimerkiksi Etelä-Espoossa. Muun muassa varakkaassa Kulosaarissa enemmistö talouksista on autottomia, ja paikallista metroasemaa käyttää päivittäin yli 5000 matkustajaa. Autoistuminen Helsingissä on ollut laskussa 90-luvulla toisin kuin Espoossa. Metron ja henkilöauton yhteiskäyttö sujuu myös hyvin. Liityntäpysäköinti toimii.

5 Kun länsimetro on saatu aikaan, uskon tyytyväisten liikkujien määrän Helsingin seudulla kasvavan taas kymmenillä tuhansilla.

Seppo Vepsäläinen, suunnittelujohtaja, HKL
Helsingin Sanomat 15.5.1997

Kirjoituksessa Seppo Vepsäläinen vastaa Sulevi Lylylle, joka on aikaisemmin vastustanut metron jatkamista Helsingin Ruoholahdesta Espooseen. Aluksi Vepsäläinen kertoo Lylyn perustelleen kantaansa seuraavasti (kpl 1):

P2: Otaniemen rakennus- ja yhdyskuntatekniikan osastolla tehty tutkimus osoittaa, että länsimetro Espooseen lisäisi henkilöautoliikennettä.

T2: Otaniemen rakennus- ja yhdyskuntatekniikan osastolla tehty tutkimus, joka osoittaa, että länsimetro Espooseen lisäisi henkilöautoliikennettä, on luotettava.

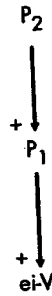
P1: Länsimetro Helsingistä Espooseen lisäisi henkilöautoliikennettä.

T1: Henkilöautoliikenteen kasvu on paha asia

ei-V: Länsimetroa Helsingistä Espooseen ei tule rakentaa.

Analyysissä kiinnitetään huomiota siihen, mikä on perustelujen P1 ja P2 keskinäinen suhde, sillä on ilmeistä, että ne eivät ole toisistaan riippumattomia. Tutkimukseen viitataan (P2) nimenomaan siksi, että P1 saisi tukea, joten kysymys on perusteluketjusta:

Kaavio 3. Esimerkkianalyysin perusteluketju

Tämäntyyppisen aloituksen jälkeen voi olettaa, että kirjoittaja joko tukee tai vastustaa aikaisemmin esitettyä näkemystä ei-V. Tässä kohden sovelletaan kysymysvastaus-tekniikkaa ja kysytään: Vastustaako Vepsäläinen länsimetron rakentamista, vai kannattako sitä? Asia selviää, kun kirjoitusta lukee eteenpäin. Jos kirjoitus on johdonmukainen, niin vastauksena on tekstin pääväite.

"Hyvä vinkki Vepsäläisen kannasta on kappaleen 3 käsitys raideliikenteen" edullisuudesta, edullisuushan on myönteinen asia. Samansuuntainen on kappaleen 4 viittaus helsinkiläisten tyytyväisyyteen omaan metroonsa, samoin kuin kappaleen 5 huomautus "Kun länsimetro on saatu aikaan, uskon tyytyväisten liikkujien määrän kasvavan." Vepsäläinen siis kannattaa metron jatkamista Espooseen. Kappaleessa 2 Vepsäläinen kehottaa Lylyä tutustumaan uudestaan VTT:n tutkimukseen, jossa on vertailtu länsiväylän ja itämetron vaikutusalueiden kaupunkirakennetta. Kehotuksen tehtävä on korostaa seuraavassa kappaleessa esitettävän argumentaation painoa. Sen julkilausumattomana väitteenä on, että länsimetro tulee rakentaa. Kappaleen 3 argumentaatio voidaan tulkita eri tavoin. Yksi tulkintatapa on nähdä kappaleen ensimmäinen lause välittömänä perusteluna metron puolesta:

P: Raideliikenteeseen perustuvat alueet ovat infrastruktuuriltaan edullisia.

T: Metro on raideliikennettä.

V: Länsimetro Helsingistä Espooseen tulee rakentaa.

Perusteen P tueksi esitetään lisäksi, että 100000 asukkaan kaupunkiyksikössä rai-
deliikenne voi tuottaa jopa miljardin markan säästöt infrastruktuurin rakentami-
sessa.

Toinen kappaleen 3 lukutapa on nähdä kaupunkirakenteen tiiviys tekijänä,
joka välittää raideliikenteen ja infrastruktuurin edullisuuden. Kaupungin tiiviys on
siten syyn antava kausaalinen selittävä tekijä kahden muun välillä. Argumentin
tulkinta olisi tällöin seuraavanlainen:

P3: Raideliikenne mahdollistaa tiiviin kaupungin infrastruktuurin rakentamisen.

P4: Tiiviin kaupungin yhdyskuntateknisen infrastruktuurin rakentaminen tulee
edullisemmaksi.

T3: Metro on raideliikennettä.

V: Länsimetro Helsingistä Espooseen tulee rakentaa.

Kakkuri-Knuuttila pitää tätä kappaleen kolme parempana tulkintana siksi, että se
jäsentää tekstiosan pidemmälle ja antaa enemmän informaatiota tekstin sisällöstä.

Kappaleessa 4 annetaan edelleen kolme perustelua länsimetron rakentamisen
puolesta:

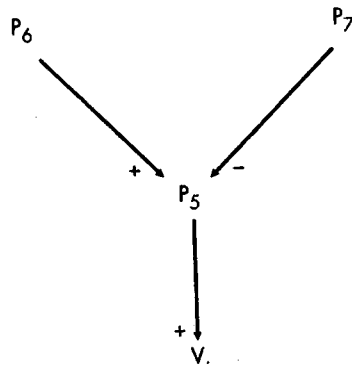
P5: Tutkimukset osoittavat, että helsinkiläiset ovat metroonsa tyytyväisiä.

P6: Helsingissä autoistuminen ja auton käyttö on vähäisempää kuin Etelä-
Espoossa.

P7: Metron ja henkilöauton yhteiskäyttö sujuu hyvin.

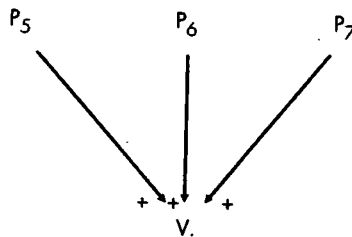
On mahdollista, että perusteet P6 ja P7 ilmaisevat juuri niitä tekijöitä, joiden no-
jalla helsinkiläiset ovat tyytyväisiä metroon. Tällöin ne selittäisivät P5:n, ja syn-
tyisi perusteluketju:

Kaavio 4. Esimerkkianalyysin mahdollinen perusteluketju

Kirjoitus ei tuo tätä eksplisiittisesti julki, joten varmintä on tulkita ne erillisiksi perusteluiksi suoraan V:n puolesta:

Kaavio 5. Esimerkkianalyysin perustelujen tulkinta erillisiksi perusteluiksi suoraan V:n puolesta.

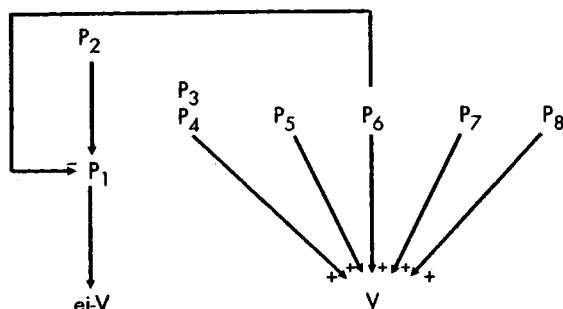
Lopputoteamus, että länsimetro kasvattaa tyytyväisten liikkujien määrää Helsingin seudulla kymmenillä tuhansilla (kpl 5), on yksi lisäperustelu metron rakentamisen puolesta:

P8: Länsimetron rakentaminen lisää tyytyväisiä liikkujia Helsingin seudulla kymmenillä tuhansilla.

V: Länsimetro Helsingistä Espooseen tulee rakentaa.

Perustelun P8 voidaan katsoa saavan tukea perustelusta P4. Jos eri perustelujen tueksi esitettyjä lisäperusteluja ei kirjoiteta näkyviin, Vepsäläisen kirjoituksen argumenttirakenne voidaan kuvata kaaviolla:

Kaavio 6. Esimerkkianalyysin argumenttirakenteen kuvaaminen

Perusteet P1 ja P2 ovat Lylyn antamia perusteita ja perustelut P3-P8 ovat Vepsäläisen antamia perusteluja. Vepsäläisen perustelu P6 suuntautuu Lylyn perustelua P1 vastaan. Argumenttirakenne katsotaan tyhjentävästi käsitellyksi, kun kirjoituksen sisällöstä ei jää mitään olennaista käsittelemättä. Pääväitteitä olivat siis V ja ei-V.

Kokonaisargumenttirakenteen esittävä argumentaatioanalyysimalli vaikuttaa hyvin yksityiskohtaisesti tehdyiltä ja siinä pitäydytään lähinnä analysoidavan tekstin kappaleissa. Argumentaation esittäminen kaavioiden avulla auttaa näkemään yksinkertaisen ja lyhyenkin tekstin argumentaatorakenteen monimutkaisuuden. Analysoitavien tekstien yksityiskohtainen, kappale- ja virketasolla asioitava tarkasteleva argumentaatioanalyysi tekee selväksi, ettei mielipiteitä ja perusteluja ole syytä käyttää harkitsemattomasti, sillä mielipideteksteissä ja muissakin teksteissä mielipiteet ja niiden perustelut liittyvät olennaisesti toisiinsa.

3.3. Argumentaatioteorian ja argumentaatioanalyysin soveltaminen

Tutkimusaineistoa läpikäydessäni olen soveltanut edellä esiteltyjä argumentaatioanalyysimalleja. Oppilaiden mielipidekirjoitustekstejä analysoidessani olen lähtenyt liikkeelle pääväitteen etsimisestä. Sen jälkeen olen etsinyt muut väitteet ja mahdolliset perustelut väitteille. Olen hahmottanut argumenttien keskinäiset suhteet sekä taustaoletukset. Tutkimuksessani en kuitenkaan tuo esille näitä argu-

mentaatioanalyysin vaiheita, koska tutkimukseni päätarkoitus on selvittää, millaisia perustelukeinoja oppilaat ovat mielipidekirjoituksissaan käyttäneet. Olennaista tutkimuksessani on myös oppilaiden käyttämien perustelukeinojen luokittelu sekä 7.-luokkalaisten ja abiturienttien käyttämien perustelukeinojen vertailu.

Esitellessäni tutkimusaineistoani tuon esille ne oppilaiden käyttämät perustelut, jotka olen kussakin tekstissä perusteluiksi tulkinnut. Aineistoa luokitellessani olen käyttänyt hyväkseni Perelmanin argumentointikeinojen luokittelua, Iijolaisen mainosargumenttien luokittelua sekä äidinkielen oppikirjoissa esitettyjä luokittelumalleja.

Argumentoinnin luokittelu ei ole ongelmaton, koska eri tekstilajiin kuuluvissa teksteissä käytetään yleensä erilaisia argumentointikeinoja. Esimerkiksi suurin osa Perelmanin esittämistä argumentointikeinoista on löydettävissä lähinnä poliittisista, uskonnollisista tai lakitieteeseen perustuvista teksteistä, mutta oppilaiden mielipideteksteihin Perelmanin argumentointiluokittelua on vaikea soveltaa. Myöskään Iijolaisen mainosargumenttien luokittelu ei sovellu mielipidetekstiargumenttien luokittelumalliksi.

Koska mielenkiintoni tutkimusaineiston osalta kohdistuu lähinnä siihen, millä tavalla oppilaat ovat perustelleet mielipiteensä ja väitteensä; ovatko perustelut järki- vai tunneperäisiä, niin olen ottanut tämän kahtiajaon argumentointiluokitukseni perustaksi. Olen nimennyt järki- ja tunneperäisiin perusteluihin kuuluvat argumentit, ja tästä on syntynyt luokittelumalli, jonka esittelen luvussa 4 ja jonka pohjalta teen 7.-luokkalaisten ja abiturienttien mielipidekirjoitusten vertailua. Järki- ja tunneperäisille (tai järkeen ja tunteisiin vetoaville) argumenteille en ole nimennyt erikseen mitään alaluokituksia tai ryhmyksiä, kuten esimerkiksi Perelman on tehnyt jakaessaan teoreettisen argumentoinnin kvasiloogisiin, todellisuuden rakenteeseen nojaaviin ja todellisuuden rakennetta luoviin argumentteihin. Oppilaiden mielipidekirjoitusten perustelut ryhmittyvät vain muutamien tiettyjen argumentointikeinojen ympärille, joten en näe järkeväksi antaa näille argumentointikeinoille vielä yläkäsitteitä. Argumentointikeinojen nimitykset itsessään muodostavat mielestäni selkeän luokittelumallin; tällaisia argumentteja aineistosani on esitetty. Argumentointikeinoja esitellessäni käsittelen mahdolliset yhtäläi-

syydet tai erot Perelmanin ja Iijolaisen esittämiin argumentointiluokituksiin nähdän.

Jako järki- ja tunneperäiseen argumentointiin ei ole yksiselitteinen. Perustelua ei ole aina helppo rajata pelkästään järkeen tai pelkästään tunteisiin vetoaviksi, koska yhdessä ja samassa perustelussa voidaan vedota kumpaankin. Olen tehnyt jaon tutkiessani oppilaiden perustelua lähinnä sillä perusteella, onko perustelulause mahdollista osoittaa todeksi tai epätodeksi. Jos on, niin olen luokitellut perustelun kuuluvaksi järkipäiseen, asiakeskeiseen eli teoreettiseen argumentointiin. Jos taas perustelulauseen sisältöä ei ole mahdollista osoittaa todeksi tai epätodeksi, niin olen luokitellut perustelun kuuluvaksi tunneperäiseen eli ateoreettiseen argumentointiin. Joissakin tapauksissa perustelu voi olla useampaankin argumentointiluokkaan kuuluva.

4. ARGUMENTOINTI OPPILAIDEN MIELIPIDEKIRJOITUKSISSA

4.1. Asiakeskeinen argumentointi

Asiakeskeiseksi kutsutaan argumentointia sellaisissa viestintätilanteissa, joissa lähettäjä pyrkii asiallisesti ja johdonmukaisesti vaikuttamaan vastaanottajan näkemyksiin. Vastaanottaja taas muodostaa oman käsityksensä sekä entisten että uusien tosiasioiden pohjalta. (Kieli ja kirjallisuus 2 1987: 18.) Asiakeskeistä argumentointia nimitetään myös teoreettiseksi argumentoinniksi. Asiakeskeisessä argumentoinnissa vaikuttamisen kohteena on vastaanottajien järkipäätös ajattelu.

4.1.1 Tietoon ja tosiasioihin perustuvat argumentit

Tietoon ja tosiasioihin kuuluviin argumentteihin olen luokitellut kuuluviksi argumentit, jotka perustuvat mielipidetekstin kirjoittajan tietoon tai yleisiin tiedossa oleviin tosiasioihin. Kirjoittajan esittämä tieto voi olla tosi tai epätosi; tutkimuksessani en lähde arvioimaan, mitkä esitetyistä tiedoista ovat tosia ja mitkä epätosia. Argumentoinnin luokittelun kannalta katsottuna olennaista on se, että kirjoittaja perustelee mielipiteensä tai väitteensä vetoamalla tietoon tai tosiasiaan. Tietoon perustuvissa argumenteissa käytetään enimmäkseen sellaista tietoa, jonka voi meidän kulttuurissamme katsoa kuuluvaksi niin sanottuun yleistietoon.

Jonkun pienen tupakan takia täytyy tuhota sademetsää. (Y4)

Tupakointi vaarantaa terveyttä. (Y 8)

Purukumia voisi syödä ruokailun jälkeen, ettei tulisi happohyökkäystä. (Y 18)

---jos on reilusti ylipainoa tai on haittaa terveydelle, (niin laihduttaminen on ymmärrettävää) (L 10)

Tekstien Y4 ja Y8 kirjoittajat vastustavat tupakanpoltoa ja perustelevat tupakanvastaista mielipidettään tosiasia-argumenteilla. Tekstin Y18 kirjoittaja haluaa koulun kioskiin lisää myyntiartikkeleita ja tekstin L10 kirjoittaja taas väittää liikalaihuuden olevan nykyisin ongelma. Varsinaisista tietoon perustuvista argumenteista eroavat hieman tosiasioihin perustuvat argumentit. Eräs mielipidetekstin kirjoittaja (L 15) perustelee väitettään, ettei hänen tarvitse enää välittää tai puuttua koulussa ilmeneviin ongelmiin, joista kirjoittaja mainitsee esimerkkeinä ruuhkan sähköpostin lukutilanteissa sekä rikkiäiset piirtoheitinkankaat, koska hänen lukio-opiskelunsa loppuu aivan pian. Tosiasia-argumenttina esitetään abiturienttien koulun loppuminen. Kirjoittaja L 15 puolustaa turkistarhausta vetoamalla tosiasia-argumenttiin, että turkistarhaus on elinkeino. Tosiasiatietona on syytä pitää myös seuraavaa argumenttia, jossa käytetään hyväksi numerotietoa:

Tupakasta tulee häkää ja yli 300 muuta haitallista ainetta keuhkoihin. (Y 4)

4.1.2. Kokemukseen perustuvat argumentit

Halusin erotella toisistaan kokemukseen, havaintoon ja esimerkkiin perustuvat argumentit, koska mielestäni näillä käsitteillä on eroja, joskin erot ovat pienet. Kokemuksiin perustuviksi olen luokitellut sellaiset argumentit, joissa mielipidetekstien kirjoittajat vetoavat tilanteeseen tai tapahtumaan, jossa he itse ovat olleet osallisina tai mukana. Havaintoon perustuvien argumenttien käyttäjät taas ovat itse havainneet jonkin asian, mutta eivät ole välttämättä olleet asiassa mitenkään mukana; he ovat ikään kuin ulkopuolisia havainnoitsijoita. Esimerkkiargumentit havainnollistavat kirjoittajan käsittelemää asiaa, mutta esimerkit eivät välttämättä liity varsinaisesti kirjoittajan elämään. Kirjoittaja on voinut saada esimerkkeinä käyttämänsä asiat tietoonsa monella tavalla, mutta ei oman kokemuksen kautta,

jolloin argumentointi on mielestäni kokemukseen perustuvaa. Kokemukseen, esimerkiksi tai havaintoon perustuvat argumentit eivät ole yleispäteviä, sillä ne pätevät vain tiettyyn henkilöön tai tilanteeseen nähden. Tiettyyn henkilöön tai tilanteeseen nähden päteviä argumentteja ovat esimerkiksi seuraavat kokemukseen perustuvat argumentit:

Jos siltä kysyy neuvoa, niin se sanoo, sä voit soveltaa sitä itse. (Y 2)

Kun istun penkin reunassa, niin ruokalaan jonottavat ovat tarjottimessani kiinni. (L 11)

Kirjoittaja Y2 perustelee negatiivista mielipidettään opettajasta tämän tunnilla saadun kokemuksen avulla. Kirjoittaja L 15 taas moittii koulun ruokalaa liian pieneksi. Kokemukseen perustuva argumentointi voidaan esittää liioittelevasti, mistä esimerkkinä seuraavat perustelut:

---, että diskojakin järjestetään kerran puoleen vuoteen. (Y 16)

--- joutuu istumaan ja syömään penkkien ja tuolien puristuksessa ja kuulemaan vierustoverin maiskauksen. (L 11)

Tällaisia argumentteja kuullessa tai lukiessa herää kysymys, ovatko perustelut totta. Liioittelun tarkoituksellinen käyttö kokemuseräisessä argumentoinnissa tekee tästä argumentointitavasta myös tunteisiin vetoavan. Kuulijan tai lukijan oletetaan vakuuttuvan väitteen todellisuudesta argumentoijan käyttämän liioittelun ansiosta. Toisaalta voidaanko argumentin esittäjää syyttää liioittelijaksi, jos hän itse on kokenut asian esittämällään tavalla? Koska kokemukseen perustuvat argumentit kuitenkin kuuluvat asiakeskeiseen argumentointiin, niin järkevä argumentoija ei käytä liioittelua argumentoidessaan kokemuksilla, koska tällaiset kokemukset on mahdollista osoittaa epätosiksi, ja siten argumentti menettää tehonsa.

4.1.3. Havaintoon perustuvat argumentit

Oppilaiden esittämät havainnot koskevat yksittäisistä tapauksista tehtyjä havain-
toja sekä havaintoja, joita he tekevät ympäristöstä ja maailmasta yleisellä tasolla.

Purkka ja tikkarit puuttuvat (kioskista). (Y 18)

Työmaalla on tehty hommia jo yli neljä kuukautta, joten rakennus
alkaa hahmottua. (L 2)

Yksin, irrallaan tekstiyhteydestä nähtynä lausetta ”purkka ja tikkarit puuttuvat”
voisi pitää mielipiteenä, mutta kirjoittaja Y18 perustelee tällä omalla havainnolla
väitettään, että hän on tyytymätön kioskin toimintaan, joten olen tulkinut lauseen
väitteen perusteluksi. Kirjoittaja L2 taas puolustaa väitettään ”Hauki-hallin (ra-
kennus, josta kirjoittaja puhuu) paikkaa ei voi muuttaa” havainnolla, jonka hän on
rakennuksesta ja rakennustyömaasta tehnyt. Toisten ihmisten käyttäytymisen ha-
vainnointia voi myös käyttää argumenttina. Esimerkiksi kirjoittaja L 17 argu-
mentoi väitettään nykyajan kouluikäisistä kertomalla havainnoistaan, joita kir-
joittaja on tehnyt muun muassa koulussa. Tällaisessa argumentoinnissa on vaarana
yleispätevien johtopäätösten sijasta päätyä yleistyksiin. Yleisempää havaintoa
argumenttina kuvaa seuraava esimerkki:

Tämän huomaa jo kylällä kävellessään. (että Haukivuorella jokainen
tuntee jokaisen) (L4)

4.1.4. Esimerkkiin perustuvat argumentit

Esimerkin avulla argumentoitaessa argumentointi nojautuu yksittäistapaukseen,
joten argumentoitavaa asiaa ei voi pitää ”ainutkertaisena ja erottamattomasti sii-

hen yhteyteen sidottuna, jossa kuvattu tapahtuma on toteutunut” (Perelman 1996: 120). Tämä sama pätee tietysti edellä esiteltyihin kokemukseen ja havaintoonkin. Esimerkin avulla havainnollistetaan aiheena olevaa asiaa ja näin yritetään vakuuttaa vastaanottaja väitteen pätevyydestä. Esimerkkiin nojautuva argumentti voidaan aina kyseenalaistaa, joten esimerkit eivät ole kiistattomia argumentointikeinoja.

Mielipidekirjoituksissa nojaututaan muun muassa seuraavanlaisiin esimerkkeihin:

Suurissa kaupungeissa, esimerkiksi jossakin Amerikassa on hirveän näköistä, kun tunneleissa ja kujilla on paljon huumeruiskuja ja huumeiden välittäjiä. (Y 4)

Jos emme olisi Ecussa meidän ei tarvitsisi esimerkiksi miettiä, paljonko se nyt maksaisi vanhoilla suomen rahoilla. (Y 17)

Kylkiluut töröttävät ruman näköisesti, posket ovat lommollaan, raajat ovat kuin tulitikut eikä ihonvärikään ole terveen ihmisen väri. (Esimerkkinä malli Kate Moss) (L10)

Kirjoittaja Y4 argumentoi huumeidenvastaisuutta esimerkillä, joka kertoo huumeiden vaikutuksista ympäristöön. Kirjoittaja Y 17:ltä ovat käsitteet menneet sekaisin, mutta hän perustelee markan säilyttämistä tapausesimerkillä, joka on vakuuttava. Kirjoittaja L 10 perustelee väitettään ”liian ruma on sairaan näköinen” ottamalla esimerkiksi nimeämänsä henkilön ja kuvailemalla tämän henkilön ulkonäköä.

4.1.5. Auktoriteettiasemaan perustuvat argumentit

Auktoriteettiperustelujen luokittelu asiakeskeiseen argumentointiin kuuluvaksi ei ole ongelmatonta. Esimerkiksi Perelman (1996: 108) pitää auktoriteettiargument-

tia merkityksellisenä vain todistamiskelpoisen totuuden puuttuessa. Iijolainen (1999: 97) toteaa induktiiviseen argumentointiin kuuluvan auktoriteettiperustelun olevan osittain myös kvasiloogiseen argumentointiin kuuluvaa, koska auktoriteettiperusteluissa nojaututaan lähinnä yksittäistapauksiin esimerkkeinä. Induktiiviseen argumentointiin kuuluvaksi Iijolainen on katsonut myös havainnollistuksen. Sekä Iijolainen että Perelman ovat luokitelleet auktoriteettiperustelun kuuluvan teoreettiseen argumentointiin toisin kuin Äidinkieli ja kirjallisuus 2 –oppikirja (1987: 28), joka luokittelee auktoriteettiperustelun tunnepohjaiseen argumentointiin kuuluvaksi, mutta oppikirjassa luokittelun perustetta ei mainita. Kakkuri-Knuutila (1998: 163) käsittelee auktoriteettiargumentointia epäargumentatiivisten perusteiden luokkaan kuuluvana argumentointikeinona. Itse olen luokitellut auktoriteettiperustelun kuuluvaksi asiakeskeiseen argumentointiin, koska lauseet, joissa esiintyy auktoriteettiperustelu on mahdollista osoittaa todeksi tai epätodeksi, ainakin jos kyseessä on tiettyyn nimeltä mainittuun auktoriteettiin tai tiettyyn selvästi rajattavissa olevaan ryhmään vetoaminen. Mielestäni auktoriteettiperustelu on ensisijaisesti järkeen vetoavaa argumentointia, koska asiantuntijuus tai asiantuntevuus on yhdistettävissä enemmän järkeen kuin tunteeseen.

Auktoriteettiperusteluna voi käyttää yksittäiseen auktoriteettiin vetoamista, tiettyyn ryhmään auktoriteettina vetoamista tai yleiseen mielipiteeseen vetoamista. Yleisen mielipiteen voi siinä mielessä nähdä auktoriteettina, että me uskomme ihmisten yleensä toimivan järkevästi. Auktoriteettiperustelulle on Iijolaisen (1999: 98) mukaan esitetty ”adekvaattisehtoja, jotka takaisivat asiantuntevan mielipiteen”. Näiden ehtojen mukaan auktoriteettia on tulkittava oikein, auktoriteetin on oltava kyseisen alan asiantuntija ja kyseessä on oltava nimenomaan auktoriteetin erikoisala. Kakkuri-Knuutila (1998: 163-164) asettaa auktoriteettiin viittaamiselle sellaisia vaatimuksia, että auktoriteetin tulee olla keskustelun osapuolien hyväksymä alan asiantuntija, ja auktoriteettiin vedottaessa tulee varmistaa, että tämän esittämät väittämät on ymmärretty ja lainattu oikein.

Oppilaiden mielipideteksteissä ei ole yhtään auktoriteettiperustelua, jossa olisi viitattu yhteen tiettyyn auktoriteettiin. Sen sijaan ryhmiin ja esimerkiksi lakiin auktoriteettina vedotaan.

Monet ulkopaikkakuntalaiset kaverinikin ovat sitä mieltä, että ---.
(L 5)

Rakennuspaikasta päättäneet ovat varmasti ottaneet huomioon kaikki mahdolliset vaihtoehdot. (L 2)

Suomen lain mukaan 18-vuotta täyttänyt henkilö on täysi-ikäinen.
(L 9)

Auktoriteettina mielipidekirjoitusten kirjoittajat pitävät myös tiedotusvälineitä ja tilastoja, joihin viitataan kuitenkin varsin epämääräisesti toteamalla tiedotusvälineiden mukaan tai tilastojen mukaan jonkin asian olevan niin, kuten kirjoittaja väittää. Jos tilastosta tai tutkimuksesta esitetään tarkat tiedot, niin tällaisen perustelun voi katsoa kuuluvaksi faktoihin perustuviin argumentteihinkin, mutta jos ei kerrota, kuka tai mikä lähde väittää kirjoittajan mukaan jotakin, niin perustelua voi pitää kvasiloogisena argumenttina, jolloin väitettä ei pystytä loogisesti perustelemaan. Kirjoittajan näkökulmasta katsottuna tutkimusten ja tilastojen tekijät nähdään auktoriteetteina, joten käsittelen nämä perustelut myös auktoriteettiperusteluina.

On tutkittu, että vasta avioliitossa aloitettu ja siinä harjoitettu sukupuolielämä on kaikista miellyttävintä ja nautinnollisinta. (L 1)

Tukholma ja Tallinna ovat tilastojenkin mukaan kaksi suurinta matkailukohdetta, joihin suomalaiset matkustavat. (L 9)

Tutkimuksiin ja tilastoihin vetoaminen antavat vaikutelman perustelun vakuuttavuudesta, mutta kriittinen kuulija tai lukija kysyisi, missä on tutkittu ja minkä tilaston mukaan näin voidaan sanoa.

4.2. Tunnekeskeinen argumentointi

Kakkuri-Knuuttilan (1998: 161) mukaan ”tunteiden ja hyväksyttävän argumentaation suhde on mielenkiintoinen”. Toisaalta tunteita pidetään argumentaatiolle ”ulkoisena ei-tiedollisena seikkana, mutta toisaalta niiden synnyttäminen on usein argumentaation tavoitteena”. Argumentaation perustavoitteena pidetään järkiperäistä mielipiteen muodostusta, joten jos argumentoinnissa nostatetaan tunteita tavalla, joka estää arvioimasta väitteitä kriittisesti, tapaa pidetään hyväksyttävän argumentaation ulkopuolelle kuuluvana. Kakkuri-Knuuttila ei näe tunteita hyväksyttävänä perusteena hyväksyä tosiasiaväitteitä. Tunteilla on kuitenkin ”oma sijansa” argumentaatiossa asiakeskeisen ja järkeen perustuvan argumentoinnin lisänä. Varsin usein järkeen ja tunteeseen vetoavaa argumentointia esitetään rinnakkain. Tunnepohjaisesta argumentoinnista käytetään myös jo aikaisemmin puheena ollutta ateoreettinen argumentointi -nimitystä.

4.2.1. Arvoihin, asenteisiin ja tunteisiin vetoavat argumentit

Kokonaisuudessaan tunnepohjaisessa argumentoinnissa on tietenkin kyse arvoihin asenteisiin ja tunteisiin vetoavasta argumentoinnista, mutta olen halunnut erotella omiksi ryhmikseen arveluun, yleistyksen ja mahdollisuuden perustuvat argumentit tunnepohjaisen argumentointiluokittelun selventämiseksi. Tässä kohdassa (4.2.1.) käsiteltäviä argumentteja yhdistää sellaisten adjektiivien käyttö, jotka kuvastavat argumentoijan asennoitumista väitteisiinsä, mutta nämä argumentit eivät varsinaisesti perustele väitettä millään tavalla. Esimerkiksi kirjoittaja Y1 väittää, että ”Mielestäni Suomen asiat ovat huonosti.” Väitettään kirjoittaja perustelee sanomalla, että ”se johtuu huonoista päättäjistä”. Tätä voidaan pitää perusteluna, mutta pidän tätä perustelua samalla myös väitteenä, joka vaatii perusteluja. Miksi pitäisi uskoa, että Suomen asiat ovat huonosti? Miksi pitäisi uskoa, että se johtuu

huonoista päättäjistä? Tyypillistä yleensä tunteisiin vetoaville argumenteille on se, että ne herättävät kuulijassa tai lukijassa ennemminkin kysymyksiä kuin väitteen hyväksyntää tai hylkäämistä. Tunteisiin vetoavien argumenttien käyttäminen on varsin yleistä, koska asioista on adjektiivien avulla helppo sanoa, että jokin on esimerkiksi kivaa tai jokin on tyhmää tarvitsematta perustella väitettä sen kummemmin. Tällainen argumentointi, jos tätä voi edes argumentointina pitää, tuskin vakuuttaa ketään ilman lisäperusteluja.

Siellä on pahaa ruokaa, tyhmiä opettajia, tiukat säännöt ja pieni sali.
(Y 2)

---, koska on tyhmiä aineita esim. uskonto, ruotsi, enkku, äikkä, matikka, kotsa, fysiikka, kemia, tekninen, opoja atk. (Y20)

---, koska se maistuu pahalle. (Y 20)

Kirjoittaja Y2 perustelee väitettään ”Koulu on ihan turha paikka” ja kirjoittaja Y 20 väitettään ”koulu on kälystä” nuorille hyvin tyypillisellä tavalla. Tällaisia väitteitä ja edellä esitettyjä perusteluja kuulee arkielämässä jatkuvasti. Kouluruokaa kirjoittaja Y 20 väittää ”kuppaseksi” ja perustelee väitteensä pahalla maulla. Varsin yleisesti käytetään adjektiiveja hyvä ja paha. Taustalla vaikuttanee jonkinasteinen mustavalkoisuusajattelu: asiat nähdään joko hyviksi tai pahoiksi, mutta harvoin niiden nähdään olevan jotakin siltä väliltä. Tämäntyyppinen ajattelu ja argumentointi on tyypillistä monelle yläasteikäiselle, mutta lukiossa tällaisesta ajattelusta näytetään pääsevän eroon.

Arvoihin vetoavia argumentteja käytetään monesti uskonnosta, politiikasta, rasismista tai vaikkapa eläinten oikeuksista puhuttaessa.

Erilaisuus on hienoo. (Y 22)

Eläimetkin ovat tuntevia luontokappaleita. (L 6)

Ihminen voi elää ilman turkkia mutta eläin ei. (L 8)

Kirjoittaja Y 22 perustelee rasisminvastaisuutensa ja kirjoittajat L6 ja L8 eläin-suojeluhallansa selkeästi arvoihin vetoavilla argumenteilla. Samalla argumentit pyrkivät vaikuttamaan kuulijan tai lukijan asenteisiin. Raha voidaan myös nähdä arvoksi, esimerkiksi kirjoittaja L 2 perustelee väitteensä mahdollista vastaväitettä (Haukihallin paikkaa pitää muuttaa) toteamalla, että ”samalla menisi aikamoinen kasa rahaa”. Arvoihin voidaan vedota myös toteamalla asioiden olleen ennenkin näin. Metsästystä ja turkistarhausta puolustetaan vetoamalla perinteeseen:

Koska eläimiä on metsästetty jo kauan. (L 6)

Sillä sitä (turkistarhausta) on aina ollut ja uskon että sitä tulee aina olemaan. (L 8)

4.2.2. Arveluun ja omaan luuloon perustuvat argumentit

Varsin usein esitetään argumentteja, jotka perustuvat arveluun. Argumentoitavasta asiasta ei olla varmoja ja perustelu esitetään luulona, mikä näkyy myös perustelun kieliasussa.

Se taas johtunee ihmisille luontaisesta uteliaisuudesta ja kateudesta.
(L 4)

Eläimet varmaan kärsivät siitä. (L 8)

Näissä perusteluissa arvelu tuodaan esille potentiaalin ja varmaan-sanan avulla. Arvelua ja luuloa esitetään argumenttina myös konditionaalien avulla:

---, jotta ihmiset voisivat avioliitossa elää ja rakastaa turvallisesti ja myös harjoittaa turvallista sukupuolielämää. (L 1)

Kirjoittaja L 1 on perustellut väitettään ”Jumala on säätänyt avioliiton ihmisten parhaaksi” omalla arvelulla, joka on hyvin lähellä mielipidettä. Asioiden perusteleminen omalla mielipiteellä on tunteisiin vetoavaa argumentointia, koska mielipidettä ei voida todistaa oikeaksi tai vääräksi. Kirjoittaja L 1 puhuu väitteessään Jumalasta, joka voi jollekin riittää perusteluksi väitteelle, jos Jumalaa pidetään auktoriteettina. Oma luuloa argumenttina voidaan käyttää liioittelevallakin tavalla.

---, siinä on kuitenkin pääsymaksu 5 mk, kerta tai hallin avain täytyy hakea 50 km:n päästä. (Y 15)

Kirjoittaja Y 15 perustelee olevansa vastaan uuden liikuntahallin rakentamista esittämällä oman liioitellun luulonsa hallin käytöstä.

4.2.3. Yleistykseen perustuvat argumentit

Asioiden yleistämisessä ja samalla yksinkertaistamisessa on yleensä kyse siitä, että oma mielipide halutaan verhota jonkin ryhmän mielipiteeseen kuuluvaksi tai yksi asia tai tapaus halutaan yleistää yleiseksi säännönmukaisuudeksi.

Nuoret haluavat pelata pelejä ja käydä internetissä. (Y 19)

Oppilaat eivät innostu mistään. (L 5)

Kirjoittajat Y 19 perustelee väitettä ”kouluun pitäisi saada lisää pelejä” ja kirjoittaja L 5 perustelee ”ammattitaitoisen henkilön” palkkaamistarvetta nimeämensä aineen opettajaksi, koska nykyisessä tilanteessa oppilaat eivät innostu mistään. Oma mielipide on yleistetty isomman ryhmän mielipiteeksi, ja näin kirjoittajat saavat enemmän vaikuttavuutta perusteluihinsa. Kirjoittaja L 1 taas perustelee

avoliittojen suosion syytä yleistämällä hänen esittämänsä ajattelutavan koskevan kaikkia ihmisiä:

Ihmiset eivät halua sitoutua yhteen ihmiseen eliniäkseen ja he ajattelevat olevan helpompaa jos ei olla avioliitossa. (L 1)

Joidenkin käyttäytyminen voidaan yleistää koko ryhmää koskevaksi. Kirjoittaja L 10 perustelee väitettään ”laihduaminen on aivan hullua” yleistämällä kaikkien nuorien tyttöjen laihduttavan, vaikka he jo olisivatkin laihoja. Yleistystä käytetään myös seuraavissa perusteluissa:

Oppilaat alkavat vihata opettajia. (Y7)

Koska he kärehtävät ja ei usko sen jälkeen. (Y8)

Kirjoittaja Y7 perustelee, miksi koulussa ei tarvita välituntivalvojia, jotka vartioivat tupakointia ja kirjoittaja taas Y8 perustelee, miksi oppilaat inhoavat välituntivalvojia.

4.2.4. Mahdollisuuteen perustuvat argumentit

Kun mielipiteitä tai väitteitä perustellaan mahdollisuuksien avulla, niin yleensä halutaan osoittaa, mitä voi tapahtua, jos kirjoittajan käsittelemään asiaan ei kiinnitetä huomiota tai tehdä asioiden parantamiseksi jotakin. Osa mahdollisuuksista voidaan esittää myös uhkakuvina. Voidaan esimerkiksi puhua ”haudanvakavista seurauksista” perusteltaessa väitettä ”turkistarhaajien ja eläinaktivistien sota ei voi jatkua” (L 8) tai voidaan viitata ”vakavasti sairastumisen mahdollisuuteen” kirjoittajan (Y 12) perustellessa, miksi ei ymmärrä tupakoitsijoita.

Kielen keinona mahdollisuuksiin perustuvissa argumenteissa käytetään usein konditionaalia. Mahdollisuuksien lisäksi konditionaali osoittaa myös kirjoittajien toiveita.

Peleissä oppisi paljon englannin kieltä. (Y 19)

---, että jaksaisi opiskella paremmin. (Y 11)

Kun argumentoija vetoaa mahdollisuuden argumenttina, niin monesti vedotaan asioihin, jotka ovat arkielämään kuuluvia ja jokainen voi samaistua tilanteisiin, jotka mahdollisina esitetään.

Nimittäin siellä (linja-autopysäkillä, jossa ei ole katosta) voi kastua sateella. (Y6)

Kummatkin osapuolet ovat vapaita lähtemään avosuhteesta milloin vaan huvittaa. (L 1)

4.3. Retoriset keinot osana argumentointia

Retoristen keinojen käyttö argumentoinnissa on yksi päättelyn ja vakuuttamisen elementti. Perelmanin (1996: 47) mukaan tavallisesta poikkeavien ilmausten käyttö suostutteluvaikutuksen saavuttamiseksi on itse asiassa yleistä. ”Retorisesta kuviosta voidaan puhua sellaisten ilmausten kohdalla, jotka sekä poikkeavat totutusta että noudattavat tiettyä muodollista kaavaa.” Esimerkiksi kysymys on puhtaan retorinen, jos sen esittäjä tietää jo vastauksen. Argumentatiivisena retorista kuviota voidaan pitää silloin, kun siihen turvautuminen tuottaa uuden näkökulman, ”josta käsin kyseisen kuvion käyttö näyttää normaalilta. Jos esitys ei saa yleisön hyväksyntää, niin kuvio koetaan pelkäksi koristeeksi, ”tyylikukkaseksi”, ilman suostutteluvaikutusta. Esimerkiksi vakiintunut metafora jää helposti huomaamatta ja voi muuttua kliseeksi. Neutraalia esitystapaa voi Perelmanin (1996: 48) mukaan pitää normaalina, mutta ”neutraaliuskin riippuu aina kulloisestakin kielellisestä ja kulttuurisesta viitekehyksestä: monet puhtaan toteavilta vaikuttavat sanonnat muuttuvat vieraaseen kieleen käännettyinä teennäisiksi ja keinote-

koisiksi.” Esityksen muotoa ja sisältöä ei voida erottaa toisistaan mutkattomasti, koska ei ole olemassa ”yhtä ainoaa täydellisen oikeaa todellisuuden kuvaamista-paa”.

4.3.1. Puhuttelu

Suora puhuttelu on yksi vaikuttamisen keinoista. Suoralla puhuttelulla pyritään kiinnittämään lukijan tai kuuntelijan huomio ja saamaan hänet tuntemaan, että hänelle puhutaan henkilökohtaisesti. (Iijolainen 1999: 109.) Sekä yläasteen että lukion kirjoittamisen opetuksessa puhuttelun käyttämistä ei pidetä suotavana, jos puhuttelun käyttäjä ei tiedä, ketä puhuttelee. On varsin tavallista, että oppilaat puhuttelevat kirjoitelmissaan ja yleensäkin teksteissään opettajaa, vaikka teksti olisi tarkoitettu universaaliyleisölle.

Oppilaat ovat käyttäneet puhuttelua mielipidekirjoituksissa vain muutamia kertoja. Näissä tapauksissa on kyse kohteliaisuudesta ja osittain myös oman mielipiteen epäsuorasta ilmaisemisesta, kuten seuraavassa tapauksessa, jossa on yhdistetty puhuttelu ja kysymysmuoto:

Eikö teitä suututa se, että kun on mennyt joku jännittävä sarja tai elokuva, joka on kestänyt tunnin, niin 15 minuuttia oli mainoksia?

(Y 5)

Saman asian olisi voinut ilmaista suoremmin sanomalla ”Minua suututtaa, että kun on mennyt---”. Toisenlaista puhuttelun käyttöä havainnollistaa seuraava esimerkki:

Tehkää nyt päättäjät jotain! (L 5)

Tässä tapauksessa kirjoittaja on yhdistänyt puhuttelun ja kehotuksen. Puhuttelu osoitetaan selkeästi tietylle ryhmälle samalla kun annetaan toimintakehotus.

4.3.2. Kysymys

Iijolaisen (1999: 109) mukaan kysymykset aktivoivat lukijaa. Kysymyksen teho esimerkiksi mielipideteksteissä perustuu siihen, että lukijan oletetaan vastaavan mielessään kysymykseen. Jotta kysymys olisi tehokas, se olisi pyrittävä laatimaan niin, että lukija ei voi vastata siihen suoraan myöntävästi tai kieltävästi, vaan että lukijan olisi luettava mielipideteksti kokonaisuudessaan, jotta hän pystyisi muodostamaan käsityksensä käsiteltävänä olevasta aiheesta. Mielipidetekstien yksi tarkoitus on saada lukija pohtimaan tekstin aihetta. Retoristen kysymysten käyttö mielipideteksteissä on varsin yleistä. Retoristen kysymysten tarkoitus on usein kärjistää, kuten seuraavassa tapauksessa:

Ovatkos ihmiset täällä Haukivuorella aivan sokeita? (L 2)

Kysymystä käytetään varsin yleisesti myös kaikenlaisten kirjoitusten otsikoissa, joissa kysymysmuodon tarkoituksena on herättää lukijan mielenkiinto.

Onko i:llä enää merkitystä? (L 1, tekstissä pohditaan avo- ja avioliiton merkitystä)

Hulluko jos ei polta? (Y 12)

Haluatko olla ihannainen – haluatko olla anorektikko? (L 10)

Hyvä otsikko kertoo yleensä tekstin aiheen, jotta lukija voi päättää, haluaako hän lukea tekstin. Otsikko, joka ei kerro tekstin aihetta, voi aiheuttaa sen, että lukija jättää tekstin lukematta. Mutta toisaalta tällainen otsikko voi erikoisuudellaan (esimerkiksi Onko i:llä enää merkitystä?) saada lukijan kiinnostumaan tekstistä. Kysymyksiä käytetään itse tekstissä yleensä herättämässä huomiota aivan samoin kuin otsikoissakin.

Miksi nämä aineet tupakka, huumeet ja alkoholi täytyy olla olemassa? (Y 4)

Mutta kuinka monta vaalimainoksissa loistavaa hyvää lupaus toteutuu? (L 14)

Varsin tavallista on käyttää kysymysmuotoa oman mielipiteen ilmaisemiseksi; näin oma mielipide saadaan ilmaistua epäsuoremmin ja persoonattomammin kuin normaalisti väitelauseella mielipidettä ilmaistaessa.

Mitä hyötyä on polttaa tupakkaa? (Y 12)

Eikö olisi paljon hienompaa olla ulkomaalaisten kaveri kuin vihollinen? (Y 22)

Mitä järkeä laihduttamisessa on jos on jo ennestään hoikka ja so-pusuhtainen? (L 10)

4.3.3. Kehotus

Mielipideteksteissä erilaiset kehotukset ovat varsin tavallisia. Kehotukset ovat samalla lukijan puhuttelua, koska kehotuksissa käytetään persoonaa osoittamassa, kenelle puhuttelu on tarkoitettu. Kehotukset voivat kohdistua tiettyyn tai tiettyihin henkilöihin tai yleensä tekstin lukijoihin.

Tsemppatkaa!---Yrittäkää toimia!---Älkää ihmiset valittako! (Y 14)

Toimintakehotus käyttää imperatiivin suggestiivista vaikutusta hyväkseen. Ihmiset hyväksyvät mielellään toimintakehotuksen sen jälkeen kun teksti on saanut heidät ensin kiinnostuneiksi tai vakuuttuneiksi, siksi suositeltava toimintakehotuksen esittämispaikka on yleensä tekstin lopussa. (Iijolainen 1999: 11.)

4.3.4. Konditionaali

Konditionaali ilmaisee toiminnan jollain tavalla ehdollisena tai epävarmana (Leino 1989: 80). Konditionaalia voidaan käyttää vaikuttamisen tekemisessä lukijaan. Toisin kuin mainoksissa (Iijolainen 1999: 111) mielipideteksteissä konditionaali on varsin yleinen tapaluokka. Oppilaiden mielipidekirjoituksissa konditionaalia on käytetty mielipiteen ilmaisemisessa, kun ei ole haluttu tai rohjettu ilmaista omaa mielipidettä suoraan.

Koulussa ei tarvitsisi olla mitään sellaista, esim. valvojat --- (Y 7)

Näistä tunnetuin nimi on Kate Moss, josta voisi jo sanoa ”sairaalloisen laiha”. (L 10)

Oman edun tavoittelusta tulisi päästä pois. (L 14)

Konditionaalia on käytetty myös puhuttaessa mahdollisuudesta tai toivomuksista.

Olisi hirveää, jos eläimiä alkaisi kuolemaan sukupuuttoon. (Y 4)

Mielestäni ratkaisu ongelmaan olisi helppo toteuttaa. (L 13)

Koulu saisi alkaa vähän myöhemmin. (Y 11)

Mun mielestä ois kivaa, jos ihminen saisi olla sitä mitä on. (Y 22)

4.4. 7.-luokkalaisten ja abiturienttien käyttämän argumentoinnin vertailua

Oppilaiden käyttämän argumentoinnin vertailukeinoina käytän mielipidetekstien pituutta, argumentointikeinojen jakautumista järki- ja tunnepohjaiseen argumentointiin sekä tämän jaon pohjalta tehtyä argumentointikeinojen luokittelua ja retoristen keinojen yleisyyttä. Vertailun selkiyttämiseksi ja havainnollistamiseksi esitän käyttämäni vertailukeinoista prosentuaaliset jakaumat sekä 7.-luokkalaisten että abiturienttien osalta. Prosenttijakaumia esittäessäni olen pyöristänyt prosentit tasaluvuiksi. Esitellessäni aineistoa ja argumentoinnin luokittelua käytin kustakin tapauksesta havainnollistuksena mahdollisimman selkeästi sitä kuvaavia esimerkkejä. Tein siis esimerkkitapausten kohdalla valintaa, koska kaikkien mahdollisten esimerkkitapausten esiintuominen ei olisi ollut mielekästä eikä välttämättä aina niin havainnollistakaan. Tämän takia on syytä esitellä aineisto myös siitä näkökulmasta, miten yleisesti oppilaat ovat käyttäneet eri argumentointikeinoja. Tutkimukseni varsinainen tutkimustulos muodostuu 7.-luokkalaisten ja abiturienttien käyttämien argumentointikeinojen yleisyyden vertailusta.

4.4.1. Mielipidetekstien pituus suhteessa argumentointiin

Kun vertaillaan yläastelaisten ja lukiolaisten kirjoittamien tekstien pituutta, niin on varmasti odotettavissa oleva tulos, että lukiolaisten kirjoittamat tekstit ovat pidempiä. Tutkimuksessani abiturienttien mielipidekirjoitusten keskimääräinen pituus on 40 lausetta, kun taas 7.-luokkalaisten mielipidekirjoitusten keskimääräinen pituus on 18 lausetta. Abiturienttien mielipidekirjoitukset ovat siis yli kaksi kertaa 7.-luokkalaisten tekstejä pidempiä. Lyhin 7.-luokkalaisten teksti on vain yhden lauseen mittainen, pisin taas on 56 lauseen mittainen. Lyhin abiturientin teksti on pituudeltaan 8 lauseen mittainen ja pisin 89 lauseen mittainen. Mielipidetekstien pituudessa on suuria vaihteluita. Mielipidetekstin pituutta ei voi pitää suoraan verrannollisena sen painoon, toisin sanoen tekstin vakuuttavuuteen nähden. Perelmanin (1996: 155) mukaan kuitenkin on nähtävissä yhteys todistuksen

arvon ja sen pituuden välillä. Perelman toteaa, että esityksen kokonaisuuden teho riippuu sen argumenttien määrästä.

Taulukko 1. Lauseiden, väitteiden ja perustelujen määrä keskimäärin oppilasta kohden oppilaiden mielipidekirjoituksissa.

Tutkittavat määrät	7.-luokkalaiset	Abiturientit
Lausemäärä	18	40
Väitteiden määrä	6	10
Perustelujen määrä	3	5

Mielipidetekstin pituus ja argumentoinnin määrä näyttävät olevan suhteessa toisiinsa. Mitä pidempi teksti on, sitä enemmän tekstissä on esitetty väitteitä ja perusteluja. Argumentoinnin painoarvoa ei kuitenkaan voi määrittää väitteiden ja perustelujen määrän perusteella. Luvuista voi kuitenkin todeta abiturienttien keskimäärin käyttävän mielipidekirjoituksissaan enemmän sekä väitteitä että perusteluja kuin 7.-luokkalaiset.

Perustelemattomien väitteiden osuus kaikista väitteistä on 7.-luokkalaisten mielipideteksteissä 57% ja abiturienttien teksteissä 46%. Luvut ovat yllättävän suuria, varsinkin abiturienttien osalta. Ennen tutkimuksen tekemistä pidin todennäköisenä, että 7.-luokkalaiset eivät osaa tai jostain syystä uskalla perustella väitteitään ja mielipiteitään. Tutkimus vahvistaa ennako-oletukseni todeksi, koska reilusti yli puolet 7.-luokkalaisten väitteistä jää vaille perustelua. Abiturienttien kohdalla en odottanut perustelemattomien väitteiden osuuden olevan näin suuri, 47%. 7.-luokkalaisten ja abiturienttien perustelemattomien väitteiden määrässä on eroa vain 11% abiturienttien eduksi. Lukion kirjoittamisen opetuksessa kiinnitetään paljon huomiota argumentointiin, mutta ilmeisesti huomiota ei kiinnitetä tarpeeksi, koska tulos on tällainen. 7. luokan ja lukion viimeisen luokan välisenä aikana argumentointitaidoissa ei näytä tapahtuvan niin suurta edistystä kuin voisi olettaa tapahtuvan.

4.4.2. Oppilaiden käyttämien argumentointikeinojen yleisyys

Oppilaiden mielipidekirjoitusten pohjalta tekemäni argumentointikeinojen luokittelun perusteella voin todeta, että oppilaiden käyttämät argumentointikeinot ovat varsin rajallisia ja vain muutamiin keinoihin tukeutuvia. Äidinkielen opetuksessa tämä on syytä ottaa huomioon kiinnittämällä entistä enemmän huomiota argumentointikeinojen käsittelyyn. 7.-luokkalaisten ja abiturienttien mielipidekirjoitusten argumentointikeinot jakautuvat seuraavan taulukon mukaisesti. Taulukossa 1-5 numeroidut argumentointikeinot olen aineiston käsittelyn yhteydessä luokitellut järkeen vetoaviksi argumenteiksi (teoreettinen argumentointi) ja 6-9 numeroidut argumentointikeinot tunteisiin vetoaviksi argumenteiksi (ateoreettinen argumentointi).

Taulukko 2. Oppilaiden mielipidekirjoituksissaan käyttämien argumentointikeinojen prosentuaalinen jakauma

Argumentointikeinot	7.-luokkalaiset	Abiturientit
1. Tosiasia	16%	6%
2. Kokemus	11%	11%
3. Havainto	8%	11%
4. Esimerkki	6%	18%
5. Auktoriteetti	2%	13%
6. Arvot, asenteet, tunteet	25%	23%
7. Arvelu, oma luulo	6%	10%
8. Yleistys	6%	6%
9. Mahdollisuus	20%	4%

Taulukosta käy ilmi, että sekä 7.-luokkalaisten että abiturienttien suosituin argumentointikeino on ollut vetoaminen arvoihin, asenteisiin ja tunteisiin. Lisäksi mahdollisuuden perustuvien argumenttien huomattava käyttö 7.-luokkalaisilla ja esimerkkeihin perustuvien argumenttien huomattava käyttö abiturienteilla kiinnittää huomion. Yllättäen 7.-luokkalaiset käyttävät abiturientteja enemmän tosiasioiden perustuvia argumentteja. Kuitenkin abiturientit käyttävät 7.-luokkalaisia enemmän järkeen vetoavia argumentteja.

Taulukko 3. Oppilaiden mielipidekirjoituksissa käyttämien argumentointikeinojen prosentuaalinen jakautuminen järkeen vetoaviin ja tunteisiin vetoaviin argumentteihin.

Argumentointikeino	7.-luokkaiset	Abiturientit
Järkeen vetoavat	42%	58%
Tunteisiin vetoavat	58%	42%

Järkeen vetoavien ja tunteisiin vetoavien argumentointikeinojen prosenttiosuudet menevät 7.-luokkalaisilla ja abiturienteilla ristiin; abiturienttien argumenteista 58% on järkeen vetoavia argumentteja ja 42% tunteisiin vetoavia argumentteja, 7.-luokkalaisilla nuo luvut menevät toisinpäin. Prosenttiluvut ovat pyöristyksen takia käänteisiä toisilleen. Tämä tutkimustulos on odotuksenmukainen. Abiturientit ovat viisi vuotta 7.-luokkalaisia vanhempia, minkä voi olettaa näkyvän monen muun asian ohella myös kirjoittamisessa. Tutkimustuloksesta voi tehdä johtopäätelmän, että abiturientit käyttävät mielipideteksteissään painokkaampaa ja vakuuttavampaa argumentointia kuin 7.-luokkalaiset, jos järkeen vetoavia argumentteja pidetään ensisijaisina tunneargumentteihin nähden. Tätä ensisijaisuutta on argumentaatioteorioissa korostettu.

7.-luokkalaisten ja abiturienttien retoristen keinojen käytössä on suuria eroja, esimerkiksi abiturienttien runsas kysymysten käyttäminen 7.-luokkalaisiin nähden. 54% aineistossa esiintyvistä retorisisista keinoista on abiturienttien käyttämiä ja 46% 7.-luokkalaisten käyttämiä. Abiturienttien runsas kysymysten käyttäminen on mielestäni yhteydessä heidän pohtivaan asioiden ja aiheiden käsittelytyyliinsä.

Jo mielipidekirjoitusten pituuden perusteella voi tehdä johtopäätöksen, että abiturientit pohtivat teksteissään 7.-luokkalaisia monipuolisemmin kirjoitusaiheita. Kysymysten runsas käyttäminen vahvistaa tätä johtopäätöstä, sillä näen kysymysten tekemisellä olevan yhteyttä asioiden pohtivaan käsittelyyn. 7.-luokkalaisten runsas konditionaalien käyttö kertoo mielestäni heidän epävarmuudesta ilmaista ajatuksiaan suoraan toteamus- tai väitelauseella.

Taulukko 4. Oppilaiden mielipideteksteissä käyttämien retoristen keinojen prosentuaalinen jakauma.

Retoriset keinot	7.-luokkalaiset	Abiturientit
1. Puhuttelu	6%	5%
2. Kysymys	21%	45%
3. Kehotus	10%	-
4. Konditionaali	63%	49%

5. LOPUKSI

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, miten 7.-luokkalaisten ja abiturienttien mielipidekirjoittaminen ja varsinkin mielipiteiden ja väitteiden perusteleminen eroavat toisistaan. Tutkimuksessani tein oppilaiden mielipidekirjoituksissaan käyttämistä argumentointikeinoista luokittelun, jonka avulla havainnollistin oppilaiden käyttämiä argumentointikeinoja sekä vertailin 7.-luokkalaisten ja abiturienttien argumentointia. Ennakko-oletukseni 7.-luokkalaisten abiturientteja heikommasta perustelutaidosta piti paikkaansa. 7.-luokkalaiset käyttivät mielipidekirjoituksissa abiturientteja enemmän tunnepohjaista argumentointia, ja lisäksi 7.-luokkalaisilla oli keskimäärin abiturientteja enemmän perustelemattomia väitteitä teksteissään.

Yllättävä tutkimustulos oli abiturienttien perustelemattomien väitteiden suuri osuus kaikista väitteistä. Odotin abiturienttien perustelutaidon olevan parempi kuin mitä tutkimus nyt osoitti. Lisäksi odotin tutkimuksen tuovan esiin vieläkin suuremmat erot 7.-luokkalaisten ja abiturienttien argumentointitaidoissa. Aineistoni oli kuitenkin niin pieni; se koostui vain neljästäkymmenestä mielipidekirjoituksesta, että sen perusteella ei ole syytä tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Yllättävä tutkimustulos oli myös oppilaiden käyttämien argumentointikeinojen niukkuus. Argumentaatioteorioita käsittelevissä lähteissä sekä äidinkielen oppikirjoissa on esitetty useita sellaisia perustelukeinoja, joita ei tullut esille oppilaiden mielipidekirjoituksissa. Argumentointikeinojen luokittelu on tutkimuksessani jäänytkin varsin pintapuoliseksi, koska aineistossa näitä keinoja oli niin vähän. Ongelmaksi koin argumentointikeinojen luokittelun mielekkäällä ja havainnollistavalla tavalla. Luokkien nimitykset ovat hyvin yleisluontoisia ja samaankin luokkaan kuuluu hieman toisistaan poikkeavia perusteluja. Monissa perusteluissa oli piirteitä useasta eri argumentointikeinosta, joten keinojen luokittelu ei ollut yksinkertaista. Korostin tutkimukseni alussa tämän tutkimuksen olevan pitkälti tutkimuksen tekijän tulkintaan perustuvaa. Samasta aineistosta voi varmasti tehdä muunlaisiakin tulkintoja.

Tutkimuksessani esittelen laajasti argumentaatioteoriaa, koska erilaisia teorioita on esitetty runsaasti ja katsoin teoriankäsittelyn palvelevan aineistoni käsit-

telyä. Esittelemiäni argumentaatioteorioita en kuitenkaan voinut tutkimuksessani paljon hyödyntää, koska nämä argumentaatioteoriat eivät juurikaan antaneet väli-
neitä oppilaiden mielipidekirjoitusten tutkimiseen. Tutkimuksessani on havaitta-
vissa vajavaisuus teorian ja sen hyödyntämisen välillä, ja tämä näkyy aineisto-
osan käsittelyn niukkuutena.

Koin tutkimuksen kuitenkin hyödylliseksi äidinkielen opettajan työn kan-
nalta katsottuna. Tutkimustulos kertoo, että argumentoinnin käsittelemiseen on
käytettävä enemmän aikaa niin yläasteella kuin lukiossakin, jotta oppilaiden ar-
gumentointitaidot monipuolistuisivat.

LÄHDELUETTELO

- IJOLAINEN, MAARIKA 1999: Argumentointi sanomalehtien matkailu-
mainonnassa ja matkaesitteissä. Yhteisöviestinnän lisensiaattityö.
Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos.
- IKOLA, OSMO 1990: Nykysuomen käsikirja. Toinen uudistettu laitos,
2. painos. Jyväskylä: Weilin+Göös.
- KAKKURI-KNUUTTILA, MARJA –LIISA (toim.) 1998: Argumentti ja kritiikki
Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus.
- KAUPPINEN, ANNELI & LAURINEN, LEENA 1988: Tekstioppi – johdatus
ajattelun ja kielen yhteistyöhön. Helsinki: Kirjayhtymä.
- KIELI JA KIRJALLISUUS 2 1987: Lukion äidinkielen oppikirja. Helsinki:
Kirjayhtymä.
- KIELIKUVIA 2A 2000 = Yläasteen äidinkielen oppikirja. Helsinki: WSOY.
- KIELI JA SEN KIELIOPIT OPETUKSEN SUUNTAVIIVOJA 1994: Opetus-
ministeriön julkaisu. Helsinki: Painatuskeskus.
- KIVIJALKA 2000 = Lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirja. Helsinki:
Gummerus
- LEINO, PIRKKO 1995: Hyvää suomea, sisältyy teokseen Joka kodin suomen
kielen opas. Helsinki: Otava.
- LEIWO, MATTI & LUUKKA, MINNA-RIITTA & NIKULA, TARJA 1992:
Pragmatiikan ja retoriikan perusteita. Jyväskylän yliopiston viestintä-

tieteiden laitoksen julkaisuja.

PERELMAN, CHAIM 1996: Retoriikan valtakunta. Tampere: Vastapaino.

POP 1996 = Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Helsinki:

Edita Oy.

PRAGMATIIKKA 1995 = Pragmatiikan kurssi. Kevätlukukausi 1995.

Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.

SANAVALMIS 2 1996 = Yläasteen äidinkielen oppikirja. Helsinki:

Kirjayhtymä.

SIITONEN, ARTO & HALONEN, ILPO 1997: Ajattelu ja argumentointi.

Helsinki: WSOY.

ÄIDINKIELI KÄSIKIRJA 1991= Lukion äidinkielen oppikirja. Helsinki: WSOY.

ÄIDINKIELI JA KIRJALLISUUS KÄSIKIRJA 1998= Lukion äidinkielen oppikirja. Helsinki: WSOY.